

Kárpát-medencei magyarság demográfiai helyzete és előreszámítása 1991-től 2021-re

Hablicsek László

Bevezetés

A Kárpát-medencei magyarok számának meghatározása, demográfiai jellemzőinek alakulása, a jövőre vonatkozó előrebecslések és scenáriók nem csupán a népességkutatókat foglalkoztatják, hanem jóval szélesebb körű érdeklődésre tarthatnak számot. A népszámlálások számadatai hosszabb ideje csökkenést jeleznek, a magyarság száma, az egyes országokon belüli aránya csökken. Az 1990-t követő népszámlálásokban Magyarországon és a határos 7 országban összesen 12,9 millió fő vallotta magát magyar nemzetiségűnek. Az új évezredben lefolytatott népszámlálások alkalmával ez a szám már csak 12,4 millió fő.

A népesség számának változását a demográfiai komponensek okozzák. Egy év leforgása alatt a népességszámot a születésszám, a halálozások, a ki- és bevándorlások befolyásolják. A nemzetiségi népességeknél nem szabad elfeledkeznünk az identitásváltásról (nemzetiségi váltás, etnikai váltás, asszimiláció), vagyis arról a körülményről, hogy a személyek megváltoztathatják álláspontjukat arról, melyik nemzetiséghez tartoznak. Lehetnek olyanok, akik korábban magyarnak vallották magukat, és újabban más nemzetiségbe tartozónak mondják, de lehet fordítva is.

A népesség száma mellett az életkor szerinti létszámadatok jelentik a legfontosabb demográfiai jellemzőt egy népesség, így a Kárpát-medencei magyarság jövőjének szempontjából. A korösszetétel ugyanis igen hosszú távú adottság, amely szigorúan meghatározott mechanizmus szerint változik, és befolyásol minden népmozgalmi eseményszámot is. Azokban a népességekben, ahol a korösszetétel idős, kevesebben születnek és többen halnak meg, mint azokban a népességekben, ahol a korösszetétel fiatalabb – az egyének ugyanolyan gyermekvállalási hajlandósága és elhalálzási esélyei mellett.

Az alapidemográfiai jellemzők ilyen számbavételének fontosságát nem győzzük hangsúlyozni. Ez a számbavétel nemcsak statisztikai szempontból érdekes. Hozzájárul ahhoz is, hogy sem a politika, sem pedig a véleményformáló értelmiség ne támasszon irreális elvárásokat a magyarok számát illetően sem a fogyás, sem az esetleges növekedés szempontjából. A növekvő népesség kora lassan véget ér Európában, helyét fokozatosan átveszi a stagnálás, helyenként a csökkenés is. Tehát a létszám-problematika általános jelleggel jelen van Európában, nem csupán a kisebbségeket érinti. A legtöbb európai ország természetes szaporulata csökkenő tendenciát mutat.

Viszont az is igaz, hogy a népességszám csökkenését Európában gyakran kiegyensúlyozza a bevándorlás. Az Európai Uniónak az újabb bővítés előtti 15 tagországa az utóbbi 40 évben 15 millióval több bevándorlót fogadott, mint ahányan az országokból elvándoroltak. Az is megfigyelhető, hogy a természetes szaporodás halványulásával növekszik a bevándorlás, bár a tényezők ilyen alakulása természetesen nem feltétlenül áll ok-okozati kapcsolatban. Mindenesetre az látszik, hogy Európában ma még fontos a létszám, illetve a létszám megőrzése.

A létszámmegőrzés fontossága kapcsolatban van a korösszetétellel is. Az idősödő népesség tulajdonsága ugyanis, hogy hovatovább egyetlen korcsoport, a nyugdíjas korosztály létszáma nő. Európa nyugati felében a második világháborút követő időszakban született baby-boom korosztályok idős korba lépésével olyan helyzet áll elő, amikortól már nemcsak a fiatalok, hanem az aktív korúak száma is csökkenni fog. Ez viszont alapjaiban kérdőjelezheti meg a kialakult jóléti berendezkedéseket. Úgy is fogalmazhatunk, hogy a népesség létszámának megőrzése a túlzott elöregedés elleni fellépés egyik közérthető, általános és hatékony eszköze.

Mindezek érvényesek a Kárpát-medencei magyarságra is. Amennyiben az európai trendeket és prioritásokat követni akarjuk, fel kell ismernünk, hogy a magyarság létszámformálásának korlátozása is nagy fontosságú ügy.

Milyen lehetőségek vannak a létszám megőrzésére? A nemzetiségi népességnél a bevándorlás azt jelentené, hogy a Kárpát-medencén belülre vándorolna a világban szétszórt magyarság egy része. Egy másik lehetőség a bevándorlással kombinált identitásváltás, amikor a nem magyar bevándorlók idővel „elmagyarosodnak”. Ez elsősorban a többségi helyzetben lévő magyarországi magyarság esetében lehetséges.

A létszám megtartására a természetes népmozgalom kínálja a legtöbb lehetőséget. A magyarság életkörülményeinek javulása, az ennek hatására növekvő élettartamok több túlélőt eredményeznek, ezzel csökken a születések és a halálozások közötti szakadék is. Természetesen a születések számának növelése is a lehetséges módok egyike a népesség kedvezőtlen irányú változásainak megakadályozására, elsősorban a gyermekvállalás feltételeinek javításával, a gyermekbarát társadalom kiépítésével. Egy kisebbségben lévő nemzetiségi népességnél pedig a többségi nemzetiséghez való asszimiláció korlátozása is hozzájárulhat a létszámtrendek módosulásához. A fordított identitásváltás sem elképzelhetetlen: jelei vannak annak, hogy a magyarság fontosságának, lehetőségeinek, vonzerejének növekedése „visszacsábít” olyanokat, akik korábban más nemzetiséghez váltottak át. A népszámlálások következetesen jelzik, hogy a magyar anyanyelvűek száma meghaladja a magyar nemzetiségűek számát. Mindent összevetve: elvileg és gyakorlatilag sem kizárható olyan forgatókönyv létrejötte, ami a Kárpát-medencei magyarság létszámának fenntartását eredményezi, általánosságban szólva *fenntartható népességfejlődést* eredményez.

Lényegében ekörül csúcsosodik ki tanulmányunk fő kérdésselvetése: *vajon milyen forgatókönyv és ahhoz rendelt eszközök esetén valósulhat meg a létszámmegőrzés a következő 20 évben?* Ezt megelőzően azonban tisztáznunk kell a mértékeket és trendeket, valamint az

ezekből következő valószínű jövőt. Erre építve határozhatók meg azok a tényezők és mértékek, amelyek a létszám megtartása felé mutatnak.

Bonyolítja a vizsgálatot az, hogy a nemzetiségi adatok csak korlátozottan elérhetők, egymásnak gyakran ellentmondóak. A vizsgált országok egyikében sincs olyan regiszter, amely a nemzetiséget mint ismérvet tartalmazná. Ez az országok történelmének ismeretében nem meglepő, az lenne a csoda, ha ilyen regiszter létezne. Így a népszámlálások alkalmával a *bevallott* nemzetiségi adatokra vagyunk utalva. Ha ezeket a bevallásokat pontosnak fogadjuk el (más lehetőségünk nem nagyon van), akkor két népszámlálás között időszak népmozgalmanak és identitásváltásainak számbavételével készíthetünk hidat a két bevallás között.

A népmozgalom nemzetiség szerinti bontása ugyancsak nehéz kérdés. Vannak országok, ahol elérhető erről statisztika, van, ahol nem. Magyarországon például jószerevel semmilyen népmozgalmi adatnál nem jeleníthető meg a nemzetiség. Románia és Szlovákia esetében ugyanakkor léteznek statisztikák nemzetiség szerinti bontásban is. Magának a statisztikának a jósága viszont több esetben kérdéses, mert ellentmondani látszik a létszámadatoknak. Más és más a statisztika hozzáférhetősége a különböző jelenségek esetében. Például a vándorlásoknál szinte egyáltalán nincs nemzetiségi bontás. Magától értetődő, hogy az identitásváltást is csak közvetetten lehet nyomon követni.

Mindebből következik, hogy a Kárpát-medencei magyarság demográfiai helyzetének megismerésében, a létszám és az összetétel előrebecslésében kulcsfontosságúak a becslések.

Jelenleg a becslések „első körére” volt csak módunk. Ez azt jelenti, hogy nem, vagy nem sokkal több adatra támaszkodhattunk, mint amennyi általában ismert. Szisztematikus adatgyűjtésre a kutatás forrásai sem voltak elegendőek. Célunk ezért csak az lehetett, hogy a meglévő adatokat helyezzük el egy olyan becslési rendszerben, a népességreprodukció ismert modelljében, ahol azok alapvető konzisztenciát mutatnak.

Tanulmányunkban a következő témakörökkel foglalkozunk:

1. Adatok és becslési eljárások.
2. A Kárpát-medencei magyarság demográfiai helyzetének változása az 1990-es években.
3. Előreszámítási modell.
4. Hipotézisek a Kárpát-medencei magyarság demográfiai magatartásának változására a következő két évtizedben.
5. A Kárpát-medencei magyarság előreszámítása 2001-től 2021-re.
6. Létszámmegőrző forgatókönyvek, 2001-től 2021-re.

Adatok és becslési eljárások

Az alkotóelem-módszerű előreszámítások – amelyre a kutatásban vállalkoztunk – igen adat- és munkaigényesek. Ugyanakkor a hozadékuk több, megbízhatóságuk (általában) jobb, mint a puszta létszám-előrebecsléseké. Lényeges többletinformációkat kínálnak a korcsoportos létszám adatok vagy a létszámváltozást előidéző eseményszámok előrebecslésével. További előny, hogy az így elkészült előreszámításokra ráépíthetők más előrebecslések is, például iskolázottsági vagy aktivitási projekciók, illetve különböző, korfüggő szükségletszámítások. Ami pedig a megbízhatóságot illeti, az a korösszetétel-hatás beszámításával javul ugrásszerűen ezekben az előrebecslésekben.

Gondot okoz azonban az adatok összeállításánál, a becslések keresztülvitelénél az, hogy a nemzetiségi adatok megbízhatósága lényegesen gyengébb a teljes népességre vonatkozó adatokénál. Jóval kevesebb az információ, és a meglévő információk forrásai, megfelelőségük is számos kívánnivalót hagy maga után.

A kutatás időszakában a hét országból négy esetében volt módunk arra, hogy többé-kevésbé részletes adatokat gyűjtsünk a magyar nemzetiségről, ezek: Magyarország, Románia, Szlovákia, Szlovénia. Természetesen a többi országról is ismerjük a főbb létszám adatokat, ugyanakkor a struktúrák és a folyamatos népmozgalmi adatok hiányosak. Ezeket az adatokat becsléssel, speciális iterációs eljárás alkalmazásával pótoltuk.

Az 1990-es években és 2000 után különböző időpontokban tartották az országokban a népszámlásokat. Ez azért jelent nehézséget az adatbázis összeállításánál, mert az előreszámítások nagyon konzisztens adatrendszert igényelnek. Az ötéves korcsoportokkal és az öt naptári éves lépésekkel történő számítások visszamenőlegesen is ilyen rendszerű adatokat igényeltek. Választani kellett, hogy a magyar nemzetiségűek számát az 1991. évre, az 1996. évre és a 2001. évre becsüljük, vagy a meglévő népszámlálási adatokból induljunk ki. Utóbbi mellett döntöttünk, a felhasználás szempontjait figyelembe véve. Így 1991 és 2001 helyett Romániában a létszámok és eseményszámok mind-mind az 1992–2002-es időszakra szólnak, Szerbia és Montenegróban, Szlovéniában 1991–2002-es időszakra, Ukrajnában 1989–2001-re. Így a Kárpát-medencei magyarság időpontbeli számai mindig úgy értendők, hogy 1991, 1996 és 2001 körüli létszámok.

A magyar nemzetiségűek száma és korösszetétele Magyarországon

A magukat magyar nemzetiségűnek vallók száma az 1990. évi népszámlálás szerint 10 millió 142 ezer fő volt, miközben a teljes népesség 10 millió 375 ezer főt tett ki. A 2001. évi népszámlálás szerint a magyar nemzetiségűek száma mindössze 9 millió 416 ezer fő, szemben a 10 millió 198 ezer fős össznépességgel. Természetesen az eléggé valószínűtlen, hogy miközben a teljes népesség száma 190 ezer fővel lett kevesebb, a magyar nemzetiségűek száma több

mint 700 ezer fővel csökkenjen. A nagy különbség oka a nem válaszolók 2001. évi magas száma. Több mint 500 ezer fő nem kívánt válaszolni a nemzetiségét firtató kérdésre. Ez a válaszlehetőség 1990-ben nem volt megengedve.

Mit lehet tenni? Miután 1990-ben is gyakorlatilag úgy képezték a magyar nemzetiségűek számát, hogy a magukat más nemzetiségűnek vallókat kivonták az össznépeességéből, mi is ezt tettük 2001-re. Ennek megfelelően a magukat valamilyen, nem magyar nemzetiséghez sorolók 239 ezer fős csoportja mellé 9 millió 959 ezer fős magyarságot tételeztünk. Ez a szám és ennek életkor és nemek szerinti megoszlása sokkal inkább megfelel az 1990. évi népszámlálásból előrevetíthető létszámnak és összetételnek, mint a 2001-ben magukat magyar nemzetiségűnek vallók száma és struktúrája.

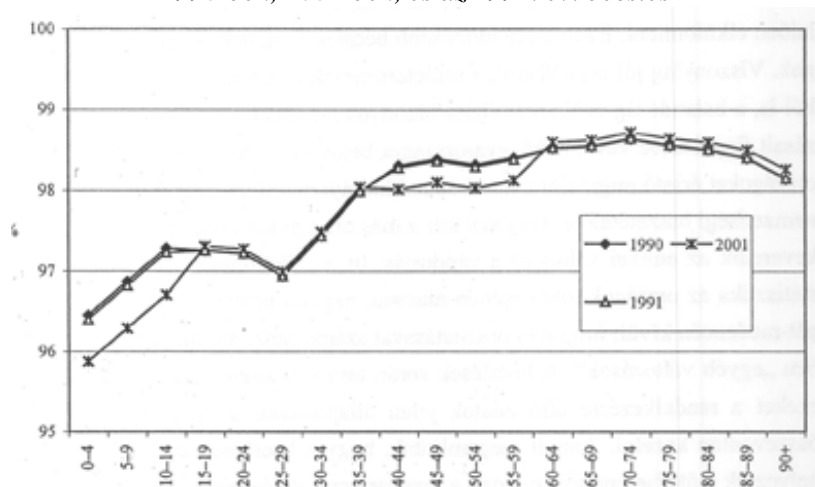
További becslésekre kényszerültünk amiatt, hogy biztosítsuk az adatok időponti egyezését az előreszámítási céloknak megfelelően. A legtöbb új népszámlálásra 2001-ben került sor, ezt az évet választottuk előrebecslési kiindulópontnak. Az ötéves korcsoportos rendszerben – melyet az ENSZ-módszer szerint követnünk kellett – így a 2006., 2011., 2016. és 2021. évi időpontokra adhatunk előrebecslést. A visszatekintő adatok esetében is az öt naptári éves lépések megvalósítására van szükség, ezért becsléseket kellett adnunk az 1991. évi és 1996. évi létszámokra és az azok közötti népmozgalomra is.

Hogyan lehet megbecsülni az 1991. évi magyar nemzetiségű népeességet Magyarország esetében? Azt tételeztük fel, hogy a magyar nemzetiségűek nemek és korcsoportok szerinti arányai egyenletesen változtak az elmúlt évtizedben. Ennek megfelelően az 1990. évi arányokat 10-szeres, a 2001. évi arányokat egyszerezes súllyal számítva kapjuk az 1991. évi arányokat. Ezekből és az 1991. évre továbbszámított teljes népeességéből a magyar nemzetiségűek 1991. évi száma és összetétele már becsülhető.

Az *1. ábra* adataiból kitűnik, hogy magyar nemzetiségűek aránya a fiatalabb életkorokban *csökkent*, az idősebb aktív életkorokban *nőtt*, míg a fiatalabb aktív és az idős korcsoportokban lényegében nem változott. Ezek a módosulások összhangban vannak a roma nemzetiségű népeesség részarányának emelkedésével és a határainkon túlról bevándorolt, magyar nemzetiségű népeesség megnövekedésével.

1. ábra

A magyar nemzetiségűek korcsoportonkénti arányai Magyarországon 1990-ben, 2001-ben, és az 1991. évi becslés

A magyar nemzetiségűek száma és korösszetétele a környező országokban

A magyar nemzetiségű népesség száma, nemek és korcsoportok szerinti összetétele 1991-re és 2001-re (Románia esetében 1992-re és 2002-re) teljes részletességgel három környező országban állt rendelkezésünkre, ezek: Románia, Szlovákia, Szlovénia. Részleges adatokat találtunk Horvátországra és Szerbia és Montenegróra, míg Ausztria és Ukrajna (Kárpátalja) esetében csak a fő számokra voltunk utalva. Utóbbi esetben a szlovákiai magyarság bizonyos jellemzőivel indítottuk a becslési eljárásokat.

A népességbecslések lényege – mint a magyarországi magyar nemzetiség előző szakaszbeli becslésénél – a magyarság nemek és korcsoportok szerinti, a megfelelő országos népességhez viszonyított arányainak figyelembevétele. Tehát olyan kérdést tettünk fel, hogy a mondjuk a nők között a 20–24 évesek korcsoportjában mekkora a magukat magyar nemzetiségűnek vallók aránya? Ezek az arányok országonként tendenciózusan változtak az 1990-es években, a változásban megjelentek olyan elemek, mint a különböző népmozgalmi események, illetve a magyarság és a többségi nemzetiség demográfiai magatartásának különbségei.

Az iterációs eljárások során először megbecsültük az eseményszámokat: születéseket, halálozásokat, vándorlásokat és etnikai (nemzetiségi) váltásokat, természetesen nemeként és korcsoportonként, majd végeztünk egy szabályos népesség-továbbszámítást az 1990-es évek folyamán 1996-ra és 2001-re. A 2001. évi népességadatoktól való becslési eltéréseket vissza-

korrigáltuk a születésekre, halálozásokra, vándorlásokra, etnikai váltásokra. Ebből újabb és újabb iterációkkal állt elő a végsőnek szánt népesség és népmozgalom.

Természetesen ez egy sokváltozós egyenlet, ahol nem lehet minden tényezőt megfelelően elkülöníteni. Ezért a legmondosabb becslések mellett is fennmaradnak a bizonytalanságok. Viszonylag jól becsülhetők a születésszámok és a termékenység a népszámlálási adatokból is, a halandóság is behatárolható bizonyos mértékben, az idősebb népesség létszámváltozásait figyelembe véve. A Magyarországra bejövő és a Magyarországról kimenő, a környező országokat érintő migrációt a hazai adatokból nyertük, bizonyos feltételezésekkel a migránsok nemzetiségi összetételére. Ugyanakkor a más országokat érintő migráció vonatkozásában már keveredik az etnikai váltás és a vándorlás. Itt az elkülönítés, miután nemzetiségi migrációs statisztika az országok többségében nincsen, nagyon nehéz. Ezért az etnikai váltás és a Kárpát-medencén kívüli migráció összhatásával számoltunk, azt mondtuk, hogy ezek összességében „egyéb változások”. A becslések során természetesen elkülönítettük a kétféle hatást, de ezeket a rendelkezésre álló adatok jelen állapotában, a bizonytalanságok miatt, célszerű összevontan kezelni. Annyit megemlítnék, hogy a becslések során inkább az etnikai váltást helyeztük előtérbe, mondván, hogy a magyar nemzetiségűek fő célpontja amúgy is Magyarország, illetve a nem magyar területre történő vándorlásnál nagyobb az eshetősége annak, hogy együttal nemzetiségi váltás is bekövetkezik.

Az 1. táblázat summázza azokat az ismereteket, amelyeket az adatgyűjtés és a becslési eljárások alkalmazásával a Kárpát-medencei magyarságról az 1990-es időszakra kaptunk.

1. táblázat

A Kárpát-medencei magyarság 1991–2001 közötti létszámváltozásának elszámolása

<i>Jellemző</i>	<i>Férfiak</i>	<i>Nők</i>	<i>Együtt</i>
1991. évi létszám	6 205 179	6 698 017	12 903 196
Átlagnépesség 1991–1995	6 159 068	6 680 504	12 839 572
Élveszületések 1991–1995	350 078	333 619	683 697
Halálozások 1991–1995	475 632	429 855	905 487
Vándorlások Kárpát-medencén belül, 1991–1995 (+)	40 570	33 715	74 285
Egyéb változás (vándorlás, identitásváltás, egyéb), 1991–1995 (+)	-5 371	22 434	17 063
1996. évi létszám	6 074 254	6 624 215	12 698 469
Átlagnépesség 1996–2000	6 021 171	6 591 149	12 612 320
Élveszületések 1996–2000	296 950	282 931	579 881
Halálozások 1996–2000	449 933	421 559	871 492
Vándorlások Kárpát-medencén belül, 1996–2000 (+)	30 524	26 741	57 265
Egyéb változás (vándorlás, identitásváltás, egyéb), 1996–2000 (+)	-5 015	23 174	18 159
2001. évi létszám	5 916 256	6 508 761	12 425 017

Megjegyzés: A létszámok az évek *körüliek*. Románia, Szerbia és Szlovénia esetében 2001. évi helyett 2002. évi, Románia esetében 1991. évi helyett 1992. évi, Ukrajnánál 1989. évi népszámlálási adatokra támaszkodtunk.

Az 1990-es évek elején az érintett országokban becslésünk szerint 12,9 millió magyar nemzetiségű lakos élt. A 2001. év környékén ugyanakkor már csak 12,4 millió főt mutatnak az adatok, a csökkenés tehát félmillió főt tesz ki.

A csökkenés okait vizsgálva ki kell emelni, hogy az 1990-es évek folyamán a születések száma radikálisan esett a rendszerváltozásokhoz kapcsolódó ún. mintaváltási folyamatok, továbbá bizonyos sokkhatások következtében. Emiatt nagymértékben emelkedett a halálozási többlet a születésekkel szemben. Mindent összevetve 1 millió 264 ezer magyar nemzetiségű gyermek született és 1 millió 777 ezer magyar nemzetiségű polgár hunyt el, tehát Kárpát-medencei szinten a magyarság létszámcsökkenése szinte kizárólag a természetes népmozgalmól mélyrepedése miatt következett be!

Természetesen az egyes országokban migrációs hatások, asszimilációs hatások is szerepet játszottak a különböző mértékű változásokban, leginkább csökkenésekben. Az *1. mellékletben* valamennyi országra közöljük a fentivel megegyező struktúrájú táblázatot, miközben tudatában vagyunk annak, hogy az adatok egy része még revízióra szorul. A táblázatokat és az előállításuk során alkalmazott adatokat és becsléseket az egyes országok és a Kárpát-medencei magyarság 1990-es évekbeni demográfiai változásait taglaló fejezetben is bemutatjuk.

Miután a magyar nemzetiségűek vándorlása nagy részben a Kárpát-medencén belül zajlik, ez önmagában csak kismértékű hatással jár az összlétszámra. A becslések szerint az etnikai váltás egyenlege is összevonva kicsi, mert Magyarországon csaknem akkora asszimilációs nyereség vélelmezhető, mint amekkora a környező országokban a veszteség. A Kárpát-medencén kívüli vándorlásokban pedig összevont nyereség mutatkozik, hiszen Magyarországra továbbra is érkeznek visszavándorlók. A becsült nyereség egy része persze nem valószínű, mert a népszámlálások nemzetiségi adatai az ilyen elszámolásokhoz bizony kívánivalókat hagynak maguk után. Különösen a magyarországi adatokkal kapcsolatban vettük észre becslési bizonytalanságokat (a férfiak és a nők, bizonyos korcsoportok körében).

Az előreszámítási alapmodell

A Kárpát-medencei magyarság előreszámítását az ENSZ által kidolgozott, a nemzetközi előreszámítási gyakorlatban szinte kizárólagosan alkalmazott alkotóelem-módszerrel végezzük. Ennek lényege, hogy a népesség számát évről évre a változás tényezőit figyelembe véve (születés, halálozás, vándorlás, öregedés, etnikumváltás) vezetjük tovább. Minden tényezőre (komponensre) hipotéziseket állítunk fel, ezeket előreszámítási változatokba rendezzük. Az előreszámítás egyaránt megadja a népesség számát, korösszetételét, a változások tényezőinek nagyságát és irányát.

Ez a dinamikus előreszámítási modell a demográfiai alapfolyamatok részletes figyelembevételére épül. Az előrebecslés minden országra, férfiakra és nőkre, öt éves korcsoportokra vonatkozik, és az alábbi blokkokat foglalja magába:

- Magyar nemzetiségű népesség (becsült) száma:
 Időpontok: 1991, 1996, 2001, 2006, 2011, 2016, 2021.
 Országok: Ausztria, Horvátország, Magyarország, Románia, Szerbia, Szlovákia, Szlovénia, Ukrajna.
 Nemek, ötéves korcsoportok, 90+ együtt.

- Országos népességek (becsült) száma:
 Időpontok: 1991, 1996, 2001, 2006, 2011, 2016, 2021.
 Országok: Ausztria, Horvátország, Magyarország, Románia, Szerbia, Szlovákia, Szlovénia, Ukrajna.
 Nemek, ötéves korcsoportok, 90+ együtt.
 Magyarország esetében a hivatalos előreszámítás adatai, Szerbia esetében ENSZ 2002-es előreszámítása, többi ország esetében EPC 99 előrebecslése.

- Magyar nemzetiségűek átlagnépessége (számított):
 Időszakok: 1991–1995, 1996–2000, 2001–2005, 2006–2010, 2011–2015, 2016–2020.
 Országok: Ausztria, Horvátország, Magyarország, Románia, Szerbia, Szlovákia, Szlovénia, Ukrajna.
 Nemek, ötéves korcsoportok, ahol az életkor az időszak elején van meghatározva, 90+ együtt.

- Magyar nemzetiségűek termékenysége (becslés és hipotézis):
 Az anya és az apa korcsoportja szerinti élveszületési arányszámok, ahol az újszülött magyar nemzetiségű.
 Időszakok: 1991–1995, 1996–2000, 2001–2005, 2006–2010, 2011–2015, 2016–2020.
 Országok: Ausztria, Horvátország, Magyarország, Románia, Szerbia, Szlovákia, Szlovénia, Ukrajna.
 Anyák és apák, ötéves korcsoportok, ahol az életkor az időszak elején van meghatározva.

- Magyar nemzetiségű új szülöttek (becsült):
 Magyar nőtől és magyar férfitől származó magyar nemzetiségű újszülöttek: az átlagnépesség szorzatai az élveszületési arányszámokkal, sztenderd fiú-leány születési arány mellett.
 Összes magyar nemzetiségű újszülött: a magyar anyáktól és a magyar apáktól származó magyar újszülöttek összege.

Időszakok: 1991–1995, 1996–2000, 2001–2005, 2006–2010, 2011–2015, 2016–2020.

Országok: Ausztria, Horvátország, Magyarország, Románia, Szerbia, Szlovákia, Szlovénia, Ukrajna.

– Halandóság (becslés és hipotézis):

A korcsoportos elhalálozási valószínűségek.

Időszakok: 1991–1995, 1996–2000, 2001–2005, 2006–2010, 2011–2015, 2016–2020.

Országok: Ausztria, Horvátország, Magyarország, Románia, Szerbia, Szlovákia, Szlovénia, Ukrajna.

– Halálozások:

A vándorlással és etnikai váltással korrigált év eleji népesség és a halálozási valószínűségek szorzatai.

Időszakok: 1991–1995, 1996–2000, 2001–2005, 2006–2010, 2011–2015, 2016–2020.

Országok: Ausztria, Horvátország, Magyarország, Románia, Szerbia, Szlovákia, Szlovénia, Ukrajna.

– Nemzetközi vándorlások:

1. Magyarországról más országba kivándorló magyar nemzetiségűek.

Időszakok: 1991–1995, 1996–2000, 2001–2005, 2006–2010, 2011–2015, 2016–2020.

Országok: Ausztria, Horvátország, Románia, Szerbia, Szlovákia, Szlovénia, Ukrajna, többi ország.

2. Magyarországra más országból idevándorló magyar nemzetiségűek.

Időszakok: 1991–1995, 1996–2000, 2001–2005, 2006–2010, 2011–2015, 2016–2020.

Országok: Ausztria, Horvátország, Románia, Szerbia, Szlovákia, Szlovénia, Ukrajna, többi ország együtt.

3. Magyarországot leszámítva a magyar nemzetiségűek vándorlási egyenlege országonként.

Időszakok: 1991–1995, 1996–2000, 2001–2005, 2006–2010, 2011–2015, 2016–2020.

Országok: Ausztria, Horvátország, Románia, Szerbia, Szlovákia, Szlovénia, Ukrajna.

– Nemzetközi vándorlások egyenlegei:

A Magyarországról és Magyarországra vándorlás egyenlege, hozzávéve a más országba vándorló magyar nemzetiségűek egyenlegét.

Időszakok: 1991–1995, 1996–2000, 2001–2005, 2006–2010, 2011–2015, 2016–2020.

Országok: Ausztria, Horvátország, Magyarország, Románia, Szerbia, Szlovákia, Szlovénia, Ukrajna.

– Nemzetiségváltás:

Korcsoportos nemzetiségváltási arányok, azaz az ötéves időszak folyamán a korcsoport hányadrésze hagyja el a magyar nemzetséget (ha a váltási arány pozitív), illetve mennyivel gyarapodik a korcsoport (ha a váltási arány negatív). Nemzetiségváltások száma: időszak eleji szorozva a nemzetiségváltási arányokkal.

Időszakok: 1991–1995, 1996–2000, 2001–2005, 2006–2010, 2011–2015, 2016–2020.

Országok: Ausztria, Horvátország, Magyarország, Románia, Szerbia, Szlovákia, Szlovénia, Ukrajna.

– A magyar nemzetiségű népesség előreszámításának alapegyenletei:

$$\begin{aligned}
 P_{0-4}^{t+5} &= SZ^{t,j+4} - H_{sz}^{t,j+4} + VE_{sz}^{t,j+4} - NV_{sz}^{t,j+4} \\
 P_{x+5,x+9}^{t+5} &= P_{x,x+4}^t - H_{x,x+4}^{t,j+4} + VE_{x,x+4}^{t,j+4} - NV_{x,x+4}^{t,j+4} \\
 P_{90+}^{t+5} &= P_{85+}^t - H_{85+}^{t,j+4} + VE_{85+}^{t,j+4} - NV_{85+}^{t,j+4}
 \end{aligned}$$

A képletekben P a népességet, SZ a születéseket, H a halálozásokat, VE a vándorlási egyenlegeket, NV a nemzetiségi váltásokat jelenti. Index sz a születéstől az időszak végéig terjedő intervallumot, $85+$ és $90+$ a legalább 85, illetve 90 éveseket jelzi. $x,x+A$ a betöltött x évesek ötéves korcsoportja, t a t év január eleje, $t+5$ a $t+5$ év január eleje, $t,t+4$ a két január 1-je közötti időszak.

Tekintettel arra, hogy a modell pontosan leírja a népesség reprodukcióját, a kezdő és a végnépesség a közbeeső időszak eseményszámai *elszámolásán* alapszik, ezért az előreszámítási modell alkalmazható az 1991–2001 közötti időszak demográfiai viszonyainak becslésére is.

A termékenység figyelembevételénél abból indulhatunk ki, hogy az adott nemzetiségű újszülöttek döntően az ugyanazon nemzetiségű anyáktól származnak. Ez nem azt jelenti, hogy az újszülötteket minden esetben az anya nemzetiségével egyezően jelentik be, ahol egyáltalán ilyen bejelentési kötelezettség, illetve lehetőség létezik. Magyarországon például nincs nemzeti születési statisztika, 1993 óta a cigányszületéseket sem jegyzik külön. Szlovákiában, Romániában viszont ismeretesek a nemzetiség szerinti születésszámok, és itt a szülőpárok megegyezése szerint kapja az újszülött a nemzetiséget.

A termékenység teljes körű figyelembevételéhez országonként 2x2-es születésgyakorisági mátrixokat kellene becsülnünk, nevezetesen a magyar és nem-magyar nőktől származó magyar és nem-magyar újszülöttek gyakoriságát. A kutatási feladat behatároltsága ezt a megközelítést nem tette lehetővé, hiszen ez azt jelentette volna, hogy nemcsak a magyar, hanem a nem-magyar lakosság demográfiai jellemzőit is becsülni, előreszámítani kellett volna. Ezért vizsgálatunkban a termékenység kérdését döntően a magyar nemzetiségű nőktől származó magyar nemzetiségű újszülöttekre korlátoztuk. Hangsúlyozni kell, hogy az így adódó termékenység a valóságosnál *kisebbsnek* mutatja a magyar nők gyermekvállalását.

A nemzetiségi születési statisztikák alapján elvileg könnyedén lehetne a magyar nemzetiségű nők (magyar) termékenységére következtetni, és ezzel a két népszámlálás közötti változásokat számításba venni, azonban a helyzet nem ilyen egyszerű. Nem biztos ugyanis, hogy a gyermekszülés alkalmából is ugyanazok vallják magukat magyarnak, akik a népszámláláskor, illetve nem biztos, hogy a statisztika szerinti nemzetiségi születésszám egyezik azzal, ahogy a szülők meghatározzák gyermekeik nemzetiségét.

Szlovákiában a statisztika szerint 1991–2000 között 49 824 magyar nemzetiségű gyermek született. Ugyanakkor a 2001. évi népszámlálás szerint 46 099 fő volt a –9 évesek száma. A különbség tehát közel 4 ezer fő, ami a halálozások, vándorlások és identitásváltás révén elő is állhatott.

Romániában ugyanakkor az 1992–2001 közötti élveszületések száma 124 597, míg a 2002. évi magyar nemzetiségű 0–9 évesek száma 127 791. Tekintettel a valószínű elvándorlási többletre, a halálozásokra, az ismételten valószínű, bár csekély mértékűnek mondott asszimilációs veszteségre is, a születésszám revízióra szorul. Miután nem kívántuk „megítélni” a statisztika jóságát, ezért olyan tényezőben kerestük a megoldást, ami a nélkül eredményez többletszületést, hogy a nők termékenysége, illetve a kimutatott születésszám változna. Ez a lehetőség pedig a nem magyar nemzetiségű nők és a magyar nemzetiségű férfiak közös gyermekeinek nemzetisége, ami, ezen gondolatmenet alapján, pótlólagos születéseket eredményezett 1992 és 2002 között.

A gyakorlati számítások során a következő eljárást alkalmaztuk.

- Minden országra a jellemző termékenységi naptárból indultunk ki, ami a korszerinti szülési gyakoriságok *megoszlása* (összeg: 100).
- Az európai statisztikák alapján meghatároztuk országonként a teljes termékenységi arányszámot, ami a kor szerinti szülési gyakoriságok összege, ezzel tehát felszorzottuk az előző pontbeli naptárt, és kaptuk a kor szerinti szülési gyakoriságokat (*termékenységi arányszámok az anya születési évjárata szerint*).
- Felvettünk egy szorzót, ami a magyar nemzetiségű nők (magyar) termékenységét mutatja az országos átlaghoz viszonyítva. Ha a szorzó 1-nél nagyobb, a magyar nők termékenyebbek országaik átlagánál, ha kisebb, gyermekvállalásuk szintje alacsonyabb. Ennek a szorzónak a nagysága akkora, amellyel az 1991. évi népszámlálásból kiindulva a következő népszámlálásig a népességgel és az arányszámokkal kiszámolt születésszámok – a népmozgalmi és identitásváltási korrekciókat követően – kiadják a 0–9 évesek számát.
- Románia esetében alkalmaztuk a férfi termékenységi korrekciót. Tehát hozzáadtunk annyi magyar nemzetiségű gyermeket a férfiak nem magyar nemzetiségű nőkkel vállalt gyermekeiből, amennyi az említett létszámhiányt (a statisztikai születésekhez képest a népszámlálási népesség többletét) pótolta.

A számítások alapján előálló születésszámokat, születési gyakoriságokat és teljes termékenységi arányszámokat tartalmazza a 2. táblázat. A még pontosabb becslések érdekében további finomításokra van szükség.

2. táblázat

Születések és termékenység becslése a Kárpát-medencei magyarság körében 1991–2000 között

Ország	Élveszületések száma			Élveszületések aránya (%)			Teljes termékenységi arány*	
	1991–1995	1996–2000	Összesen	1991–1995	1996–2000	Összesen	1991–1995	1996–2000
Ausztria	1 578	1 507	3 085	9,0	7,7	8,3	1,35	1,28
Horvátország	983	808	1 791	9,3	8,9	9,1	1,26	1,35
Magyarország	563 658	471 030	1 034 688	11,1	9,4	10,2	1,64	1,31
Románia	67 509	63 957	131 466	8,5	8,6	8,6	1,15	1,05
Szerbia	16 097	14 571	30 668	9,6	9,5	9,6	1,38	1,43
Szlovákia	26 914	22 019	48 933	9,6	8,2	8,9	1,39	1,17
Szlovénia	258	173	431	6,4	5,0	5,8	0,96	0,87
Ukrajna	6 700	5 816	12 516	8,2	7,3	7,7	1,21	1,12
Kárpát-medence összesen	683 697	579 881	1 263 578	10,6	9,2	9,9	1,50	1,23

Megjegyzés: Románia esetében a becslések 1992–1996-os és 1997–2001-es időszakra vonatkoznak. A teljes termékenységi arány csak a magyar nemzetiségű újszülöttekre számítva.

A 2. táblázatból kitűnik, hogy mindent összevetve Magyarországon a legmagasabb a magyarság gyermekvállalási hajlandósága. Riasztóan alacsonynak tűnik a szlovéniai magyarok termékenysége. Igen alacsonynak vehető a romániai magyarság termékenysége is. Két országban, Horvátországban és Szerbia és Montenegróban viszont *emelkedést* mutat az elszámolás, ami lehet becslési bizonytalanság, illetve a délszláv háborút követő kompenzáció számlájára is írható.

Általában a magyarság termékenysége alacsonyabb az országos átlagoknál. Ez még Magyarországon is így van, igaz, csekély mértékben (de csak a nagy számarány miatt). A legtöbb országban a magyar nők gyermekvállalási hajlandósága csak mintegy 80 százaléka az országos átlagoknak, Szlovéniában 70 százaléka. Az 1990-es évek második felében ugyanakkor mintha csökkentek volna az országokon belüli magyar és nem-magyar termékenységi különbségek, nyilvánvalóan az általános gyermekvállalási apály hatására. Kivételként mutatkozik Ausztria, ahol a 90-es évek folyamán a becslés szerint egyenletesen *alacsonyabb* a magyarok termékenysége az országos átlagoknál. Ez nyilván összefüggésben van az ausztriai, „konszolidált” gyermekvállalási hajlandósággal (ami viszont igen alacsony szintű).

Lényeges megemlíteni, hogy a Kárpát-medencei magyarság (magyar nemzetiségű újszülöttekre számított) *teljes termékenységi arányszáma* 1996–2000 között 1,23-nak vehető, tehát *alacsonyabb*, mint a magyarországi mutató értéke (1,31 a magyar nemzetiségűekre). Ebben is kifejeződik az a tény, hogy a határon túli magyarság termékenysége *lényegesen alacsonyabb* a környező országok népességi átlagainál és a hazainál is. *A Kárpát-medencei magyarság gyermekvállalásának növelését tekintjük az első számú prioritásnak, amire egy magyarságpolitikának figyelnie indokolt.*

A halandóság figyelembevétele és a halálozások becslése

A halandóság figyelembevételénél abból indulhatunk ki, hogy ritka kivételektől eltekintve egyáltalán nincs a meghalt nemzetiségére vonatkozó bejelentési kötelezettség, illetve lehetőség. Mégis Szlovákiából és Romániából kaptunk hivatalosnak számító nemzetiség szerinti halálozásszámokat.

A nemzetiségi halálozási statisztikák alapján elvileg következtetni lehetne a magyar nemzetiségű férfiak és nők halandóságára, el lehetne készíteni a nemzetiségi halandósági táblákat. Mi a becsléseknél szintén halandósági táblákkal dolgoztunk, ezek azonban a tényleges adatokat helyettesítő modelltáblák. Vagyis kiindultunk az adott időszak országos halandósági tábláiból, és az ismert transzformációs eljárásokkal kerestük a népességváltozások elszámolásához leginkább passzoló halandósági szinteket. Ebben a becslési folyamatban támpontunk volt az időskori halandóság, ahol feltételeztük, hogy az identitásváltás mellett jobbra csak a halálozások módosítottak a létszámokon.

Szlovákiában a statisztika szerint 1991–2000 között 57 068 magyar nemzetiségű személy halt meg. Ugyanakkor az 1991–2001 közötti elszámolás alapján 71 901 elhalálozás adódott, a különbség tehát igen tetemes. Szinte lehetetlen, hogy a szlovák statisztikai adat közelítse a valóságot, amennyiben elfogadjuk az 1991. évi és a 2001. évi népszámlálás nemzetiségi létszámait. Ebben az esetben ugyanis a szlovákiai magyarok születéskor várható élettartamának 4 évvel magasabbnak kellene lennie az országos átlagnál. Ezzel szemben a mi becslésünk alapján a szlovákiai magyarok élettartama férfiaknál és nőknél egyaránt egy évvel *kevesebb* a szlovákiai átlagnál.

Romániában hasonló a helyzet. A statisztikai halálozások száma a magyar nemzetiségűekre 1992–2001 között 222 ezer fő. A mi elszámolásunk szerint ez a szám 237 ezer fő, tehát ismételten több. Itt is csak lényegesen az országos átlag feletti élettartamok biztosítanak az alacsonyabb statisztikai halálozásszámot. Ezért a mi becslésünkben adódó, *indirekt* halálozásszámot fogadtuk el.

Egy esetben lenne elképzelhető a közeledés a becslés és a statisztika között, ha felténnénk, hogy az idős életkorokban lényeges identitásváltások történtek a mostani és a megelőző népszámlálások között, tehát sokkal *több idős ember nem* vállalta magyarságát 2001-ben, mint 1991-ben. Ez azért elég abszurd feltételezésnek tűnik, különös tekintettel a demokrácia, a szabadságjogok, a diszkriminációellenesség erősödése közepette.

A gyakorlati számítások során a következő eljárást alkalmaztuk.

- Minden országra az időszakra jellemző országos halandósági táblákból indultunk ki, azokból is az elhalálozási valószínűségekkel foglalkoztunk. Természetesen az elhalálozási valószínűségeket férfiak és nők és életkorok szerint adtuk meg.
- Felvettünk egy-egy szorzót, ami a magyar nemzetiségű férfiak és nők halandóságát mutatja az országos átlaghoz viszonyítva. Ha a szorzó 1-nél nagyobb, a magyarok „halandóbbak” országaik átlagánál, ha kisebb, elhalálozási kockázatuk alacsonyabb. Ezen szorzókkal újraszámoltuk a halálozási valószínűségeket, ebből becsülhetővé váltak a halálozások abszolút számai. A szorzókat akkorának vettük, hogy az 1991. évi népszámlálásból kiindulva a következő népszámlálásig a népességgel és a valószínűségekkel kiszámolt halálozásszámokkal – a más népmozgalmi és identitás váltási korrekciókat követően – a lehető legjobban közelítsük a népszámlálási eredményeket.

A számítások alapján előálló halálozásszámokat, halálozási gyakoriságokat és születéskor várható élettartamokat tartalmazza a 3. táblázat. Itt is megjegyezzük, hogy további finomítások szükségesek a még pontosabb becslések érdekében.

A 3. táblázatból kitűnik, hogy *Ausztriában* a legkedvezőbbek a magyarság életkilátásai. Éz elsősorban azért van, mert a honos magyar nemzetiségűek feltehetően az osztrák átlaghoz igen közelálló mortalitással bírnak, ugyanakkor a Magyarországról bevándorlók még nem rontják le az átlagot, lévén fiatal a korösszetételük. A jövőben itt két tendencia határoz-

hatja meg az. élettartamok alakulását, egyfelől az Ausztriába bevándorolt és bevándorló magyarok közeledése az osztrák átlaghoz, másfelől a bevándorolt népesség öregedése.

3. táblázat
Halálozások és élettartamok becslése a Kárpát-medencei magyarság körében
1991–2000 között

Ország	Halálozások száma			Halálozások aránya (%)			Születéskor várható élettartam	
	1991– 1995	1996– 2000	Összesen	1991– 1995	1996– 2000	Összesen	1991– 1995	1996– 2000
<i>Férfiak</i>								
Ausztria	1029	1057	2 086	12,3	11,3	11,8	73,0	75,1
Horvátország	665	687	1352	13,1	15,7	14,3	68,4	68,4
Magyarország	375 985	352 885	728 869	15,5	14,7	15,1	65,7	67,4
Románia	63 379	61017	124 396	16,5	17,1	16,8	65,6	66,1
Szerbia	10 087	10 195	20 282	12,0	13,4	12,7	69,2	70,0
Szlovákia	19 870	17 980	37 850	14,7	14,0	14,3	65,7	68,0
Szlovénia	269	254	523	14,4	15,8	15,0	69,8	71,8
Ukrajna	4 348	5 859	10 207	11,7	16,1	13,9	66,4	63,5
Kárpát-medence összesen	475 632	449933	925 565	15,4	14,9	15,2	65,8	67,3
<i>Nők</i>								
Ausztria	1588	1 487	3 075	17,2	14,7	15,9	79,0	81,0
Horvátország	664	679	1 343	12,1	14,3	13,1	76,0	76,0
Magyarország	336 397	329 024	665 422	12,7	12,5	12,6	74,7	76,2
Románia	60 098	57 784	117 882	14,7	15,1	14,9	72,0	73,1
Szerbia	7 770	9 008	16 779	9,3	11,6	10,4	75,4	74,9
Szlovákia	18 240	17 345	35 585	12,6	12,5	12,5	74,5	76,2
Szlovénia	336	310	646	15,7	16,9	16,3	77,8	79,3
Ukrajna	4 762	5 921	10 683	10,6	13,6	12,1	75,5	74,5
Kárpát-medence összesen	429 855	421 559	851414	12,9	12,8	12,8	74,4 "	75,8
<i>Együtt</i>								
Ausztria	2 617	2 544	5 161	14,8	13,1	13,9	75,9	78,0
Horvátország	1329	1 366	2 695	12,6	15,0	13,7	72,1	72,1
Magyarország	712 382	681 909	1 394 291	14,1	13,5	13,8	70,1	71,7
Románia	123 477	118 801	242 278	15,5	16,1	15,8	68,7	69,5
Szerbia	17 858	19 203	37 061	10,7	12,5	11,6	72,2	72,4
Szlovákia	38 110	35 325	73 434	13,6	13,2	13,4	70,0	72,0
Szlovénia	605	564	1 169	15,1	16,4	15,7	73,7	75,5
Ukrajna	9 110	11 780	20 890	11,1	14,7	12,9	70,8	68,9
Kárpát-medence összesen	905 488	871 492	1 776 979	14,1	13,8	14,0	70,0	71,4

Megjegyzés: Románia esetében a becslések az 1992–1996-os és 1997–2001-es időszakra vonatkoznak.

A magyarság életkilátásai legkedvezőtlenebbek Ukrajnában, majd Romániában, ezt követően Magyarországon és Szlovákiában. Magyarország rangos helyezésében szerepet játszik nyilvánvalóan a becslési bizonytalanság is, de tény az is, hogy az országos átlagokat tekintve is rosszul áll Magyarország a Kárpát-medencében. Az 1990-es évek első felében a ma-

gyarországi férfiak születéskor várható átlagos élettartama ténylegesen is a legalacsonyabbak között volt. A nőknél kirívóan alacsony a romániai becslés, ennek alapján a romániai magyar nők életkilátásai majd' két évvel kevesebbek a magyarországinál. Így aztán összességében is (mindkét nemre számítva) a romániai magyaroké a kétes utolsó hely az élettartamok nagyságában, az átlag romániai magyar nem érte meg a 70 évet 1992–1996 között.

Az 1990-es évek második felében némi elmozdulást láthatunk. Egyfelől Magyarország mintha túljutna egy hosszabb halandósági krízisen, emelkednek az élettartamok. Másfelől egynémely ország éppen egy negatív periódusába lép be (lásd Ukrajna). Végül a magyarországi javulás, noha nem éri el az ausztriai, szlovákiai és a szlovéniai emelkedés mértékét, jelentősebb, mint a többi országban, tehát csökkennek ezekkel szemben a különbségek. Ennek ellenére a magyarországi élettartam „helyezése” csak egy hellyel javul, Ukrajnát és Romániát előzi meg.

Lényeges megemlíteni, hogy az adatokból nem látunk arra utaló erős jelet, hogy a magyarság élettartama lényegesen kevesebb lenne az országok átlagánál. Szlovákia és Románia esetében kellett az 1990-es évek elszámolásához egy évvel kisebb élettartamot vennünk az átlagnál. Ugyanakkor Ukrajna (Kárpátalja) magyarsága minden bizonnyal tovább él az ukrainai átlagpolgárnál, becslésünk szerint legalább fél évvel. Részletesebb és pontosabb becslések szükségesek az esetleges további különbségek kitapintására.

Kárpát-medencei szinten a magyar férfiak várható átlagos élettartama a férfiaknál 67,3 év, a nőknél 75,8 év (az 1996–2000-es időszakban). Miután azonban az Európai Unióban, a májusi bővítés után, *Magyarország mutatja majd a legalacsonyabb élettartamok egyikét*, a magyarság lesz az az országalkotó nemzetiség, amelynek a legrövidebb az élete. *Az élettartamok jelentős emelkedésének biztosítása a magyarságpolitika második számú prioritásának tekintendő.*

A határokat átszelő vándorlás figyelembevétel

Az országok közötti migráció figyelembevételénél ismét arra kell rámutatnunk, hogy a nemzetiségi becslések jobbra csak indirekt módszerekkel lehetségesek. Nincsenek ugyanis nemzetiségi migrációs statisztikák. Egyedül Szlovákia esetében jutottunk hozzá olyan adatokhoz, amelyek tartalmazzak vándorlási adatokat a ki- és bevándorlók nemzetiségi összetételéről. Ezek az adatok azonban szintén hiányosak, legalább olyan mértékben, mint amilyen mértékben a magyarországi állampolgárok ki- és bevándorlási adatai. A szlovák statisztika alapján 1243 olyan személy vándorolt be és 623 olyan személy vándorolt ki, akinél magyar nemzetiségű bejegyzést találtak. Ugyanakkor a magyar statisztikák szerint egyedül Magyarországra közel 5000 személy vándorolt be Szlovákiából, és eltávozott több mint 1000 személy.

A nemzetiségi migrációs becsléseket két eset megkülönböztetésével végeztük. Először a szomszédos országok és Magyarország közötti migrációt vettük számba, majd a Kárpát-medencén kívüli vándorlásokat becsültük meg. A hazai statisztika alapján módunkban áll állampolgárság szerint megfigyelni a vándorlásokat, ebből pedig a magyar nemzetiségűek részarányára vonatkozó becsléssel állapítottuk meg a magyar vándorlók számát. Az egyszerűség kedvéért feltettük (adat erre sincs), hogy a Magyarországról elvándorlók az országukba visszavándorlók, legalábbis a szomszéd országok vonatkozásában.

A magyarok Kárpát-medencén kívüli vándorlásait Magyarország kivételével szinte lehetetlen megbecsülni. Itt egyfelől kompenzáltuk a Magyarországról történő visszavándorlásnak egy részét, amit tranzitvándorlásnak tekintettünk. Másfelől a létszámváltozások elszámolásához az etnikai váltással kombináltunk, figyelve a korcsoportos létszámok lehető legjobb egyezőségére. Mindezzel együtt is azt mondhatjuk, hogy a külső (Kárpát-medencén kívüli) migráció továbbra is fehér folt a magyarság vándorlásában, legalábbis ami a szomszéd országokban élő magyarokat illeti.

A vándorlásoknál nemcsak az össz-számokat kellett megbecsülni, hanem azok nemek és életkorok szerinti megoszlásait is. Ezeket részben a hazai statisztikai adatokból számítottuk, részben pedig a hazai vándorlási kormegoszlások segítségével becsültük. A gyakorlati számítások során a következő eljárást alkalmaztuk.

- Minden országra az időszakra vonatkozó magyarországi vándorlási adatból indultunk ki, ami a külföldiek be- és kivándorlására vonatkozik országok szerint. Ebből képeztük a környező országokból bevándorló külföldiek számait, valamint az onnan érkezettek kivándorlásának számait. Magyarország, Szerbia és Ukrajna esetében korrekciót alkalmaztunk azért, hogy ezek az országok az 1990-es elején még nem léteztek.
- Felvettünk egy szorzót, ami a magyar nemzetiségű férfiak és nők részarányát adja meg a vándorlók között. Az 1990-es évek demográfiai változásainak elszámolásához a leginkább megfelelőnek a 0,9-es szorzó általános alkalmazása tűnt. Ezt fogadtuk el, tudva, hogy ez azért elég durva megközelítése a valóságos viszonyoknak, különösen egyes országok (mint vélhetően Ukrajna, Szerbia, Magyarország) vonatkozásában.
- Az 1990-es évek népmozgalmi változásainak elszámolásához „passzoló” olyan vándorlási egyenlegeket is felvettünk, amelyek nem Magyarországgal kapcsolatosak. Az egyszerűség kedvéért feltettük, hogy a szomszédos országok között a magyarok vándorlása csekély, tehát ezek az egyenlegek a Kárpát-medencén kívülre mutatnak.
- Magyarország esetében a KSH által hivatalosan kimutatott népszámlálások közötti vándorlási egyenleget vettük teljes vándorlási egyenlegnek (ennek a magyar nemzetiségűekre arányosított részét), és ebből levonva a szomszéd országokkal való vándorlás mérlegét, kaptuk az egyéb irányú egyenleget. Külön becslés szolgált az Ausztriába történő kivándorlásra.

A számítások alapján előálló vándorlásokat, egyenlegeket és a népességhez viszonyított arányokat mutatja be a 4. táblázat. Itt is megjegyezzük, hogy a még pontosabb becslések érdekében további finomításokra van szükség.

4. táblázat
A nemzetközi vándorlások becslése a Kárpát-medencei magyarság körében
1991–2000 között

Ország	Vándorlások száma			Vándorlások aránya (%)		
	1991–1995	1996–2000	Összesen	1991–1995	1996–2000	Összesen
<i>Magyarországról</i>						
Ausztria	5 200	5 200	10 400	62,0	55,6	58,6
Horvátország	514	179	693	10,2	4,1	7,4
Románia	6 005	2 495	8 500	1,6	0,7	1,1
Szerbia	1 632	569	2 201	1,9	0,7	1,4
Szlovákia	774	270	1 044	0,6	0,2	0,4
Szlovénia	257	89	346	13,8	5,5	9,9
Ukrajna	1 972	688	2 660	5,3	1,9	3,6
<i>Kárpát-medence összesen</i>	16 354	9 490	25 844	0,5	0,3	0,4
<i>Magyarországra</i>						
Ausztria	585	666	1 251	7,0	7,1	7,1
Horvátország	968	897	1 865	19,1	20,6	19,8
Románia	36 092	27 344	63 436	9,4	7,7	8,6
Szerbia	13 246	12 716	25 962	15,8	16,7	16,2
Szlovákia	2 501	2 318	4 819	1,9	1,8	1,8
Szlovénia	483	448	931	25,8	27,8	26,7
Ukrajna	4 056	3 386	7 442	10,9	9,3	10,1
<i>Kárpát-medence összesen</i>	57 931	47 775	105 706	1,9	1,6	1,7
<i>Más országba</i>						
Ausztria	-150	-150	-300	-1,8	-1,6	-1,7
Horvátország	-1 200	-1 200	-2 400	-23,7	-27,5	-25,5
Magyarország	39 832	39 832	79 664	1,6	1,7	1,7
Románia	-9 100	-9 100	-18 200	-2,4	-2,6	-2,5
Szerbia	-4 600	-4 600	-9 200	-5,5	-6,0	-5,7
Szlovákia	-2 400	-2 400	-4 800	-1,8	-1,9	-1,8
Szlovénia	-70	-70	-140	-3,7	-4,3	-4,0
Ukrajna	-500	-500	-1 000	-1,3	-1,4	-1,4
<i>Kárpát-medence összesen</i>	21 812	21 812	43 624	0,7	0,7	0,7

Forrás: Demográfia Évkönyvek, KSH, Budapest és saját becslés.

A 4. táblázatból kitűnik, hogy Magyarország magyar nemzetiségben számított vándorlási nyeresége a szomszédos országok vonatkozásában mintegy 80 ezer főre tehető az 1990-es években. További 80 ezer fős nyereség képződhetett más országok vonatkozásában. Ez így összesen 160 ezer fő. A nem magyar nemzetiségű bevándorlókat is figyelembe véve jutunk az 1990. évi és a 2001. évi népszámlálás mintegy 200 ezer főt kitevő, a természetes szaporodással nem magyarázható különbségéhez.

Abszolút számban a romániai magyarság „táplálta” leginkább a hazai magyarságot a vándorlások révén, az egyenleg 55 ezer fő. Szerbia és Montenegró a következő ország, mint-

egy 22 ezer fős bevándorlási többlettel, ezt Ukrajna követi. A kivándorlásnál Ausztria vezet Románia előtt.

Érdekesek az arányszámok. Kiderül, hogy a legnagyobb számú romániai bevándorló magyarság jóval kisebb részét teszi ki az ottani magyaroknak, mint Magyarországon, Szerbia, Szlovénia, de még Ukrajna esetében is! A Magyarországról történő kivándorlásnál pedig teljes az osztrák „fölség”, hatszorosan haladja meg a követő országokat.

Kárpát-medencei szinten az országok közötti vándorlás „belső” vándorlásnak számít, tehát az összmagyarság létszámát kevésbé befolyásolja. Az egyéb irányú egyenlegben pedig mintha többlet mutatkozna. Ez a többlet azonban annyiban kétséges, hogy a magyarországi bevándorlók nemzetisége továbbra sincs nyilvántartva, tehát itt a becslések bizonytalansága ismét közbeszól. Ebben a metszetben igencsak keveredik az identitás és a vándorlás. Mindezenre *a nemzetközi vándorlás sokféle irányának és a mozgás következményeinek feltárása a magyarságpolitika harmadik számú prioritása kell, hogy legyen, mely egyben az egyik legérzékenyebb terület is.*

Az identitásváltás figyelembevétele

A nemzetiség létszámviszonyai módosulásának egy újabb lehetősége a nemzetiség megváltoztatása. Viszonylag keveset tudunk erről a területről, legalábbis ami a számokat illeti. Az nyilvánvaló, hogy az asszimiláció jelensége létezik, és különösen egyes országokban hat is a magyarság létszámára. Nem ismeretesek azonban a váltás nemek és életkorok szerint jellemzői. A rendelkezésre álló adatokból csak „maradvány”-ként becsülhető az identitásváltás az 1990-es években.

A becslésekhez kiindulásul elemeztük a szlovákiai és a romániai népszámlálás koradatait. Azt állapítottuk meg, hogy 40 éves korig vélelmezhetünk olyan eltéréseket, amelyek asszimilációs jeleket is hordozhatnak. Ezek a jelek többé-kevésbé egyenletesek 30 éves korig, aztán csökkenő tendenciájúak.

A gyakorlati becslések során az alábbi lépéseket tettük.

- Felvettük egy I. jelű kormintát, ami egy meghatározott aránnyal indul az újszülötteknél, és azonos minden életkorban 30 éves korig. Ezt követően egyenletesen tart a 0-hoz 60 éves korig, 60 éves kor felett pedig zérus. Ez a minta alapvetően az asszimiláció becslésére szolgál.
- Felvettük egy II. jelű kormintát, ami zérus arányokkal indul, majd a vándorláshoz hasonlóan a fiatal életkorokban felfut és az idősebbekben lecseng. Ez a minta alapvetően a disszimiláció becslésére szolgál.
- Az induló arányokat változtatva kaptuk a kor szerinti identitásváltási arányszámokat a fenti mintának megfelelően.

- A magyar nemzetiségi népességgel felsorozva kaptuk az identitásváltás abszolút számait nemenként és életkoronként.

A becslések alapján *Szlovénia* és *Horvátország* vezetne az asszimilációs ranglistán, ahol egy ötéves periódusban a magyar nemzetiségűek 3-5 százaléka vált át más (bizonytalán többségi) nemzetiséghez. Magas az asszimilációs mutató *Szlovákiában* (öt év alatt 1,6 százalékkal), *Szerbiában* (1,8 százalékkal) és *Ausztriában* (1,1 százalékkal) is. Alacsony értékű *Romániában*. *Magyarországon* az asszimiláció előjele ellentétes, itt a magyarság asszimilál más nemzetiségű személyeket. A mutató értéke azonban igen alacsony a hazai magyarság nagy létszáma miatt. Meglepő, de ugyancsak disszimilációt becsültünk *Ukrajna* esetében is.

Tekintettel arra, hogy az identitásváltás a külső vándorlásokkal keveredik, ezért ezeket összevontan adjuk meg az eredménytáblákban. Ez persze nem azt jelenti, nem számolunk külön a nemzetiség megváltoztatásával. Az előreszámításoknál hipotézis szinten is foglalkozunk az identitásváltás módosulásával.

A Kárpát-medencei magyarság főbb demográfiai mutatói az 1990-es években

Az 1990-es évek eleji és a 2000-es évek elején megtartott népszámlálások között – az előző fejezetben ismertetett módokon – elvégeztük a népmozgalmi változások részletes becslését és ezzel a változások elszámolását a népszámlálások között. Felesleges hangsúlyoznunk, hogy az elszámolások még számos kívánnivalót hagynak maguk után. Esetenként még az sem biztos, hogy hihetünk bizonyos népszámlálási eredményeknek, amelyek pedig egy ilyen elszámolásnak az alapját képezik. Mindenesetre módszerünk a makroadatok szintjén működik, és azokat többé-kevésbé konzisztens módon képes a változásokban elhelyezni.

A mellékletben közöljük a főbb eredménytáblákat erről az elszámolásról, ezeket a következő elemzésben nem ismétljük meg. Ugyanakkor a részletes belső számanyagból felvillantunk egy-egy táblát és ábrát. Az elemzést minden országra elvégezzük.

Az ausztriai magyarság demográfiai helyzete

A magyarok száma Ausztriában 1991-ben 33 459 fő volt. A 2001. évi népszámlálás 40 583 főt mutatott ki. Megjegyzendő, hogy Ausztriában a nemzetiség helyett a családban/közösségben használt nyelv szerint sorolják be a személyeket. A két létszámadat különbsége 7124 fő, tehát az ausztriai magyarok száma *növekedett* – 10 év alatt 21 százalékkal.

A létszámváltozás tényezőit vizsgálva úgy becsülhetjük, hogy az élveszületések száma 1991 és 2001 között 3085 főt tett ki. Ez a népességhez viszonyítva alacsony, 8,3 ezrelékes születési arányt képvisel az évtized átlagában. A születések száma azonban – szemben a rend-

szerváltó országok területén élő magyarsággal, beleértve Magyarországot is – *nem csökkent drasztikusan* az 1990-es években. Úgy becsüljük, hogy Ausztriában 1991–1995 között 1578, 1996–2000 között 1507 magyar nemzetiségű gyermek született, tehát van ugyan csökkenés, de egyáltalán nem drámai mértékű. Áttérve a szintetikus termékenységi mutatókra, az 1990-es évek első felében a teljes termékenységi arányszám (átlagos gyermekszám) értéke 1,35 volt, szemben a második öt évben mérhető 1,28-al. Az 5 százalékos csökkenés összhangban van a születések változásával éppúgy, mint az Ausztria egészére jellemző gyermekvállalási trendekkel. Ebből a szempontból tehát az ausztriai magyarság nem tűnik kirívóan alacsony gyermekszámúnak, *mégis az látszik, hogy a magyarság termékenysége az évtized mindkét felében valamivel alacsonyabbnak mutatkozik az országos átlagnál. A valós különbség ennél kisebb, miután a magyar nők gyermekvállalásánál csak a magyar nemzetiségű újszülötteket vettük figyelembe:*

A halálozások száma az 1991–2000-es időszakban becslésünk szerint 5161 fő lehetett. A nyers halálozási arány értéke 13,9 ezrelék, nem túl magas, de jellemző az idős népességre. A halálozások száma csak nagyon csekély mértékben mérséklődött az évtized során, ami a javuló halandóság és az öregedési folyamat előrehaladása egymással ellentétes hatásának tudható be. 1991–1995 között 2617 fő, 1996–2000 között 2544 fő a meghalt magyarok becsült száma. Ez idő alatt a születéskor várható átlagos élettartam 75,9 évről 78,0 évre, bő 2,0 évvel emelkedett, de – mint említettük – ennek halálozást csökkentő hatását kiegyenlítette az idős korúak létszámának emelkedése.

A halálozások többlete a születésekkel szemben azt jelentette, hogy az ausztriai magyaroknál természetes szaporodás helyett természetes fogyás figyelhető meg. Az évtized során a születési hiány 2076 fővel, 5,6 százalékkal csökkentette az ausztriai magyarok számát.

Ugyanakkor a magyarok vándorlási egyenlegét – döntően a Magyarországról történő idevándorlás miatt – erősen pozitívnak vehetjük. Számításunk szerint a vándorlási egyenleg Magyarország vonatkozásában 9149 főt tesz ki a 10 év alatt, ami az ausztriai magyarság 1991. létszámának 24,7 százaléka. A többi változás (külső vándorlás, identitásváltás, egyéb) összesen 51 fő lenne, amivel kijön a két népszámlálás közötti létszámgyarapodás, a 7124 fő.

Az ausztriai magyarság korösszetétele idős. Az átlagos kor 2001-ben 43,3 évet tett ki, ami jó öt évvel magasabb a magyarországi átlagos kornál. A nagyobb korcsoportokat tekintve a fiatalok (0–19 évesek) aránya 17,7 százalék, a fiatal aktív korúak (20–39 évesek) aránya 28,1 százalék, az idősebb munkavállalási korúak súlya 28,5 százalék. Még az idős korúak (60+ évesek) is lényegesen nagyobb arányban vannak a népességben, mint a fiatalok: arányuk 25,7 százalék. (Lásd a 2. és 3. ábrát.)

Mindez azt jelenti, hogy az ausztriai magyarság demográfiai öregedése igen előrehaladott. Az ún. öregedési index (az idősek és a fiatalok aránya) 1,5, tehát minden 100 fiatalra 150 idős korú jut.

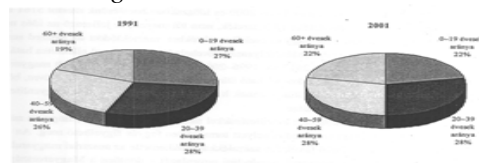
Fontos mutató a függőségi arány, amely utal a résznépesség aktív korosztályainak eltartási terheire. A fiatalok és az idősek aktív korúakhoz viszonyított aránya (teljes függőségi

arány) 0,77, tehát 100 aktív korúra már 77 nem aktív korú jut. Nyilván ez az arány még sokkal magasabb lenne akkor, ha az aktív korúak helyett a ténylegesen foglalkoztatottakat vennénk csak figyelembe.

Érdekes és a jövőt tekintve lényeges fejlemény, hogy az 1990-es évek folyamán az ausztriai magyarság *fiatalodott* a bevándorlás következtében. Becsléseink alapján az mondható, hogy az átlagos kor nagyjából egy évvel *csökkent*. Az öregedési index és az idősek aránya is csökkent. Mindez rámutat – a létszámnövelés mellett – a jelentős mértékű nemzetközi vándorlási nyereség korösszetételt javító hatására. Az ausztriai magyarság példája tehát általános demográfiai szempontból is figyelmet érdemel.

2. ábra

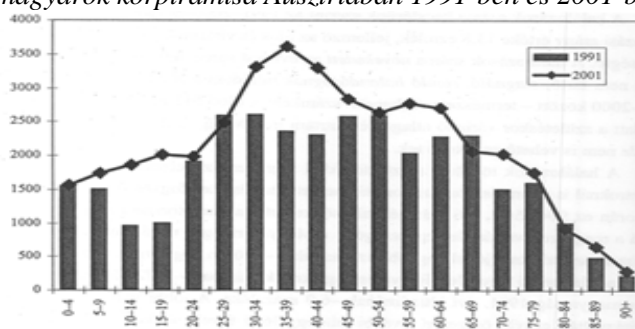
A magyarok kormegoszlása Ausztriában 1991-ben és 2001-ben

Megjegyezzük, hogy az 1991. évi létszámbecslés korcsoportos részében a 10–19 évesek becslése erősen bizonytalan. Ez a jelentős bevándorlás indirekt hatása, ahol a korcsoportos adatok nem elérhetőek.

3. ábra

A magyarok korpiramisa Ausztriában 1991-ben és 2001-ben

A horvátországi magyarság demográfiai helyzete

A magyarok száma Horvátországban 1991-ben 22 355 fő volt. A 2001. évi népszámlálás 16 595 főt számlált. A különbség –5760 fő, tehát a horvátországi magyarok száma csökkent, 10 év alatt 26 százalékkal.

A létszámváltozás tényezőit – születések, halálozások, vándorlások, identitásváltás vizsgáljuk a következőkben. A magyar nemzetiségű újszülöttek száma 1991 és 2001 között mintegy 1791 főt tett ki. Ez a népességhez viszonyítva alacsony, 9,2 ezrelékes születési arányt jelez az évtized átlagában. A születések száma erőteljes csökkenésnek indult az 1990-es években. Úgy becsüljük, hogy Horvátországban 1991–1995 között 983 magyar nemzetiségű gyermek, 1996–2000 között már csak 808 magyar nemzetiségű gyermek született, tehát a csökkenés jól megfigyelhető és jelentős. Az évtized második felében a születésszám már csak 82 százaléka az évtized első felére jellemző számnak.

A termékenységi mutatók ugyanakkor érdekes, ellentétes irányú változást jeleznek. Az 1990-es évek első felében a teljes termékenységi arányszám (átlagos gyermekszám) értéke 1,26 volt, a második öt évben 1,35, az előzőnél 0,09-al magasabb. Ez durván azzal egyenértékű, hogy a nők 9 százaléka még egy gyermeket vállalt az évtized eleji állapothoz képest. Tehát a gyermekvállalási hajlandóság egyáltalán nem csökkent, csak a népesség idősödése és csökkenése okozta a születésszám visszaesését. Valójában a családokban – vélhetően – bizo-

nyos mértékű kompenzációs gyermekvállalás zajlik, talán az évtized első fele polgárháborús viszonyainak hatására.

A halálozások száma becslésünk szerint az 1991–2000-es időszakban 2695 fő. A nyers halálozási arány értéke 13,8 ezrelék, jellemző az idős és viszonylag nem túl magas élettartamú népességre. A halálozások száma *növekedett* az évtized során, ami az idősödésnek és az azzal lépést nem tartó, *stagnáló, romló halandóságnak* tulajdonítható. 1991–1995 között 1329 fő, 1996–2000 között – természetesen becsült számként – 1366 fő halt meg a magyarok közül. Ez idő alatt a születéskor várható átlagos élettartam mindvégig 72,1 év volt, tehát nem emelkedett, de nem is vehető csökkenőnek.

A halálozások többlete a születésekkel szemben azt jelentette, hogy a horvátországi magyaroknál is a természetes szaporodás helyett természetes fogyás figyelhető meg. Az évtized során ez 904 fővel, 4,6 százalékkal csökkentette a horvátországi magyarok számát. Továbbá a magyarok vándorlási egyenlegét – a Magyarországra vándorlóknak a Magyarországról visszavándorlóknál jóval nagyobb száma miatt – erősen negatívnak vehetjük. Számításunk szerint a vándorlási egyenleg Horvátország vonatkozásában –1172 főt tesz ki a 10 év alatt, ami a magyarság 1991. évi létszámának –6,0 százaléka. A többi változás (külső vándorlás, identitásváltás, egyéb) összesen további mintegy 3684 fővel csökkenti a magyarok számát. A két népszámlálás közötti fogyás így lesz összesen $904+1172+3684=5760$ fő.

A természetes fogyás tehát hatodát, a Magyarországot érintő vándorlás 20 százalékát, az egyéb változások – jelentős részben vélhetően az identitásváltás – több mint felét teszi ki az összes megfigyelhető változásnak.

A horvátországi magyarság korösszetétele is idős. Az átlagos kor 2001-ben 42,9 évet tett ki. A nagyobb korcsoportokat tekintve a fiatalok (0–19 évesek) aránya 18,8 százalék, a fiatal aktív korúak (20–39 évesek) aránya 25,4 százalék, az idősebb munkavállalási korúak súlya 29,2 százalék, az idős korúak (60+ évesek) aránya 26, 5 százalék. (Lásd a 4. és 5. ábrát.)

Mindez azt jelenti, hogy a horvátországi magyarság demográfiai öregedése is igen jelentős. Az öregedési index 1,4, tehát minden 100 fiatalra 140 idős korú jut.

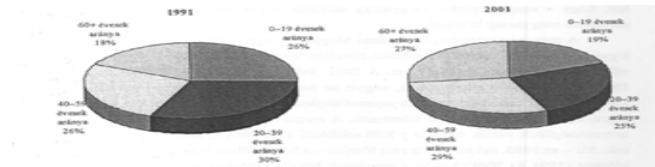
Fontos mutató a függőségi arány, amely utal a résznépesség aktív korosztályainak eltartási terheire. A fiatalok és az idősek aktív korúakhoz viszonyított *együttes* aránya (teljes függőségi arány) 0,83, tehát 100 aktív korúra már 83 nem aktív korú jut. Nyilván ez az arány még sokkal magasabb lenne akkor, ha az aktív korú helyett a ténylegesen foglalkoztatottakat vennénk csak figyelembe. Megjegyzendő, hogy ez az arány jóval magasabb az ausztriai magyarok vagy akár a horvátországi teljes népesség hasonló arányánál is. *Ez arra mutat rá, hogy a horvátországi magyarság körében megnövekedtek a függőségi, eltartási terhek az utóbbi időben, ami még jobban megnehezíti a résznépesség önreprodukciónak.*

Ezt húzza alá, hogy az 1990-es évek folyamán a horvátországi magyarság *rapid elöregedése következett be*. Becsléseink alapján az mondható, hogy az átlagos kor több mint 5 (!) évvel emelkedett. *Nőtt* az öregedési index, az idősek aránya, a függőségi arány. Mindez rámutat a lét-

számában zsugorodó, minden jelenség (természetes népmozgalom, vándorlások, identitásváltás) mentén csökkenő résznépesség fenntartási problémájára. A horvátországi magyarság megtartási képessége az 1990-es évek folyamán – úgy tűnik – drámai mértékben csökkent.

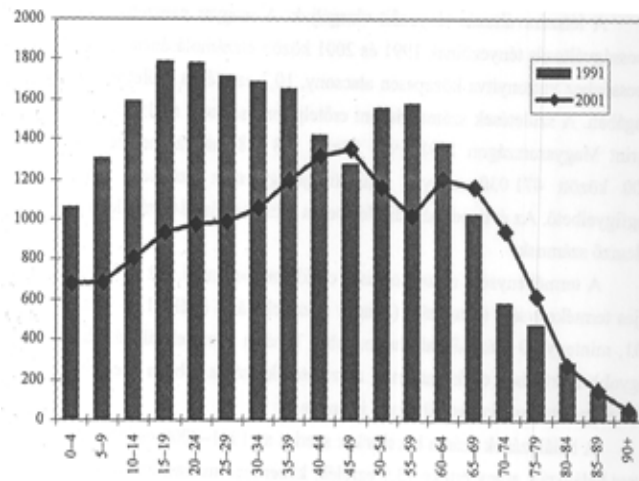
4. ábra

A magyarok kormegoszlása Horvátországban 1991-ben és 2001-ben

5. ábra

A magyarok korpiramisa Horvátországban 1991-ben és 2001-ben

A magyarországi demográfiai helyzetről számtalan elemzés, értekezés látott napvilágot. Ehelyütt nem kívánjuk megismételni, bemutatni ezeket a – többségükben jól ismert – munkákat. Célunk a többi országgal való – „egyenrangú” – összevetés az elemzés szintjén, bár kétségtelen, hogy a magyarországi magyarság súlyánál fogva más minőséget képvisel a Kárpát-medencei magyarság körében.

A magyar nemzetiségűek száma Magyarországon 1991-ben 10 139 571 főnek vehető, legalábbis az 1990. évi népszámlálási bevallás, illetve ennek az 1991. évi népességre aktualizált nagysága ekkora számot jelez. A 2001. évi népszámlálás 9 959 362 főt számlált, ha az 1990. évi metodikát alkalmazzuk, vagyis az összlétszám nem magyar nemzetiségű részének komplementerét tekintjük magyar nemzetiségűnek. Itt emlékeztetnünk kell arra a bizonytalanságra, amit a nem válaszolók jelentenek. A magukat a 2001. évi népszámlálás során magyar nemzetiségűnek vallók ugyanis a 9,96 milliónál kevesebben, csak mintegy 9,4 millióan vannak. Mi – az 1990. évi meghatározás alapján – a 9,96 milliós számot fogadtuk el. Így lett a két időpont (1991 és 2001) között a magyarok létszámkülönbsége –180 209 fő. Eszerint a magyarországi magyarok száma abszolút számban jelentősen csökkent, miközben a csökkenés viszonylagos nagysága (10 év alatt 2 százalék) csekélynek is nevezhető más országokhoz képest.

A létszámváltozás tényezőit vizsgáljuk. A magyar nemzetiségű újszülöttek száma a népességváltozás tényezőinek 1991 és 2001 között elszámolásában 1 034 688 főt tett ki. Ez a népességhez viszonyítva közepesen alacsony, 10,3 ezrelékes születési arányt jelez az évtized átlagában. A születések száma viszont erőteljesen csökkent az 1990-es években. Becslésünk szerint Magyarországon 1991–1995 között 563 658 magyar nemzetiségű gyermek, 1996–2000 között 471 030 magyar nemzetiségű gyermek született, tehát a csökkenés jól megfigyelhető. Az évtized második felében a születésszám 84 százaléka az évtized első felére jellemző számnak.

A termékenységi mutatókra is a csökkenés jellemző. Az 1990-es évek első felében a teljes termékenységi arányszám (átlagos gyermekszám) értéke 1,64 volt, a második öt évben 1,31, mintegy 20 százalékkal alacsonyabb. Tehát a gyermekvállalási hajlandóság valamivel nagyobb mértékben csökkent, mint a születések száma. Ebben szerepet játszott az 1970-es évek nagy létszámú korosztályainak jelenléte is.

A halálozások száma becslésünk szerint az 1991–2000-es időszakban 1 394 291 fő. A nyers halálozási arány értéke 13,9 ezrelék, közepesen magas, jellemző az idős és viszonylag rövid élettartamú népességre. A halálozások száma *csökkent* az évtized során, ami az idősödés ingadozásának (most hagyják el a népességet az első világháború alatt született kis létszámú korosztályok), továbbá a javuló halandóságnak tulajdonítható. 1991–1995 között 712 382 fő, 1996–2000 között 681 909 fő halt meg a magyar nemzetiségűek közül az *elszámolás* alapján.

Ez idő alatt a mindkét nemre számított születéskor várható átlagos élettartam 70,1 évről 71,7 évre emelkedett.

A halálozások többlete a születésekkel szemben a magyarországi magyaroknál is természetes fogyást váltott ki. Az évtized során ez becslésünk alapján 359 603 fővel, 3,6 százalékkal csökkentette a magyarországi magyarok számát. Viszont a magyarok vándorlási egyenlegét – a Magyarországra vándorlóknak a Magyarországról visszavándorlóknál jóval nagyobb száma miatt, továbbá a nem Kárpát-medencei országokba vándorlók pozitív vándorlási egyenlegére is tekintettel – erősen pozitívnak vehetjük. Számításunk szerint a vándorlási egyenleg a Kárpát-medencei országok vonatkozásában közel 80 ezer főt tesz ki a 10 év alatt, ami a magyarság 1991. évi létszámának 0,8 százaléka. A többi változás (külső vándorlás, identitásváltás, egyéb) összesen további mintegy 100 ezer fővel emeli a magyarok számát. A két népszámlálás közötti létszámcsökkenés így lesz összesen 359 603–79 862–99 532=180 209 fő. A magyarországi magyar nemzetiségűek összességében mérsékelt létszámcsökkenését tehát csak a határokat átszelő vándormozgalom jelentős pozitív mérlege és a nem magyar nemzetiségűek beolvadása „óvta meg” a jelentős fogyástól az 1990-es években.

A magyarországi magyarság korösszetétele is eléggé idős. Az átlagos kor 2001-ben 39,4 évet tett ki. A nagyobb korcsoportokat tekintve a fiatalok (0–19 évesek) aránya 22,9 százalék, a fiatal aktív korúak (20–39 évesek) aránya 28,4 százalék, az idősebb munkavállalási korúak súlya 28,0 százalék, az idős korúak (60+ évesek) aránya 20,6 százalék. (Lásd a 6. és 7. ábrát.)

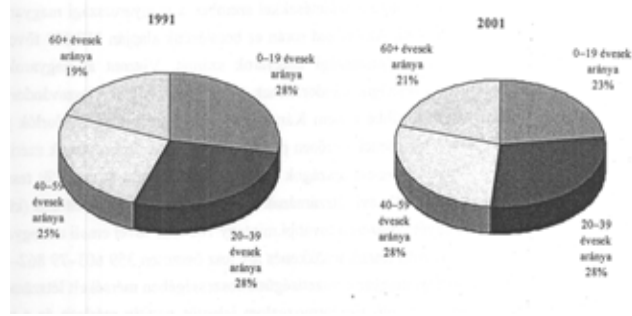
Mindez azt jelenti, hogy a magyarországi magyarság demográfiai öregedése is jelentős. Az ún. öregedési index (az idősek és a fiatalok aránya) azonban még nem érte el az 1-et, még több a fiatal, mint az idős (az index értéke 0,9, tehát minden 100 fiatalra 90 idős korú jut).

A fiatalok és az idősek aktív korúakhoz viszonyított aránya (teljes függőségi arány) 0,77, tehát 100 aktív korúra 77 nem aktív korú jut. Nyilván ez az arány még sokkal magasabb lenne akkor, ha az aktív korúak helyett a ténylegesen foglalkoztatottakat vennénk csak figyelembe (az „igaz” eltartási ráta).

Az 1990-es évek folyamán a magyarországi magyarság *előregedése ellentmondásosan fokozódott*. Becsléseink alapján az mondhatjuk, hogy az átlagos kor majd' 2 évvel *emelkedett*. *Nőtt* az öregedési index, az idősek aránya, *viszont* a születések nagyarányú csökkenése a függőségi arány *mérséklődését* vonta maga után. Mintha a magyarországi magyarság a gyermekvállalás elhalasztásával reagált volna a rendszerváltozás kihívásaira.

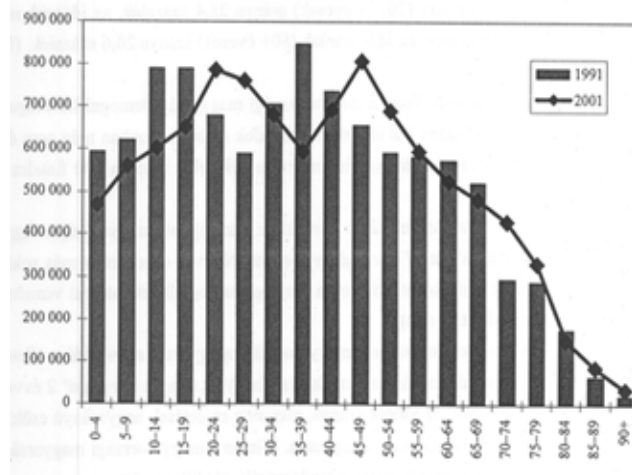
6. ábra

A magyarok kormegoszlása Magyarországon 1991-ben és 2001-ben

7. ábra

A magyarok korpiramisa Magyarországon 1991-ben és 2001-ben

A romániai (zömében: erdélyi) magyarság a Kárpát-medencei magyarság – Magyarország utáni – legnagyobb csoportja, ezért népességfejlődése kitüntetett figyelmet érdemel. A magyarok száma Romániában 1992-ben 1 624 959 főnek vehető. A 2002. évi népszámlálás 1 431 807 főt számlált. Megjegyezzük, hogy a romániai magyarok részletes kormegoszlására Erdély vonatkozásában kaptunk létszámadatokat. Emiatt kisebb becslési bizonytalanság van az összes magyar nemzetiségű személy kormegoszlását illetően. A két népszámlálás között a magyarok létszámának különbsége –193 152 fő, tehát a romániai magyarok száma jelentősen csökkent, 10 év alatt 12 százalékkal.

Nézzük meg, mely változási komponensnek mekkora lehetett a hatása a csökkenésben. Erről részletes elemzések láttak már napvilágot, elegendő talán *Varga E. Árpád* és *Veres Václér* munkáira utalni. A mi eljárásunk annyiban más és eredményei is annyiban különböznek az említett két szerző számításaitól, hogy megkíséreltünk *korcsoportos elszámolást végrehajtani*, ami természetesen csak kisebb-nagyobb bizonytalansággal végezhető el. Ha a születéseket és a halálozásokat, a vándorlásokat és az identitásváltást egyaránt a nemek és a korcsoportok szintjén vetjük össze, majd összegezzük, akkor többé-kevésbé hasonló eredményekre jutunk, mint az említett szerzők. Mégis: a mi becslésünkben *nagyobb* a természetes népmozgalom és *kisebb* a többi komponens szerepe. Azon belül pedig az „egyéb” tényezők szerepe hangsúlyos: a Magyarországon kívül eső vándorlás és az identitásváltás.

Az eredményeket ugyanakkor bizonytalanná teszi a magyarországi vándorlási statisztika jósága. Emlékeztetünk, hogy a becslési eljárásban fix pontként szerepelt a népszámlálási népességszámok mellett a Magyarországra történő és innen elmenő vándorlás is, legalábbis amit erről a magyar statisztika kimutat. Figyelembe véve azonban a rövidebb időtartamra Magyarországon tartózkodókat, netán a nem regisztrált tartózkodókat, elképzelhető, hogy az „egyéb” kategória egy része valójában a Magyarországot érintő vándorlásokat gyarapíthatja.

Lássuk ezek után a korcsoportos elszámolás során kapott változási számokat! Az élveszületések száma 1992 és 2002 között 131 466 főnek vehető a becslésünk alapján. Ez a népességhez viszonyítva bizony alacsony, 8,6 ezrelékes születési arányt jelent. A születések száma valamelyest csökkent az 1990-es években. Becslésünk szerint Romániában 1992–1996 között 67 509, 1997–2001 között 63 957 magyar nemzetiségű gyermek született. Változatlan termékenység mellett azonban a csökkenésnek kevesebbnek kellett volna lennie, hiszen a fiatal, termékeny életkorokban nagy létszámú korosztályok vannak jelen. A romániai magyarság esetében is megkezdődött azonban a fiatalabb életkorokban a gyermekvállalás *elhalasztása*, emiatt nem érvényesült a korosztályok magasabb létszáma a születések alakulásában.

A termékenységi mutatókra – *ez már valóban meglepő* – a *nagyon alacsony szint* és a csökkenés egyaránt jellemző. Az 1990-es évek első felében a teljes termékenységi arányszám (átlagos gyermekszám) értékét 1,15-nak becsültük, a második öt évben már csak 1,05-nak,

ami 8 százalékkal alacsonyabb. A gyermekvállalási hajlandóság nagyobb mértékben csökkent, mint a születések száma. Itt említjük meg, hogy Románia esetében a nemzetiségi születéseket két forrásból származtattuk: a magyar nemzetiségű nőktől és azoktól a magyar nemzetiségű férfiaktól, akik más nemzetiségű nővel együtt vállaltak gyermeket. Ez a „furcsa” születésszám növelés az 1990-es évek elszámolásához volt szükséges.

A halálozások száma becslésünk szerint az 1992–2001-es időszakban 242 278 fő. A nyers halálozási arány értéke 15,9 ezrelék, igencsak magas, jellemző az idős és rövid élettartamú népességre. A halálozások száma alig csökkent az évtized során, ami az idősödés előrehaladásával lépést alig tartó halandóságjavulás egyenes következménye. 1992–1996 között 123 477 fő, 1997–2001 között 118 801 fő halt meg a magyar nemzetiségűek közül a népességváltozások elszámolása szerint. Ez idő alatt a születéskor várható átlagos élettartam 68,7 évről mindössze 69,5 évre emelkedett.

A halálozások többlete a születésekkel szemben azt jelenti, hogy a romániai magyaroknál is természetes fogyás érvényesül. Az évtized során a halálozási többlet 110 812 fővel, 7,3 százalékkal csökkentette a romániai magyarok számát. Továbbá a magyarok vándorlási egyenlegét – a Magyarországra vándorlóknak a Magyarországról visszavándorlóknál jóval nagyobb száma miatt - erősen negatívnak vehetjük. Számításunk szerint a vándorlási egyenleg Magyarország vonatkozásában –54 936 főt tesz ki a 10 év alatt, ami a magyarság 1992. évi létszámának –3,6 százaléka. A többi változás (külső vándorlás, identitásváltás, egyéb) összesen további mintegy 27 404 fővel csökkenti a magyarok számát.

A két népszámlálás közötti létszámcsökkenés tehát összesen $110\ 812 + 54\ 936 + 27\ 404 = 193\ 152$ fő. *Így a természetes fogyás több mint felét, a Magyarországot érintő vándorlás több mint a negyedét, az egyéb változások – vélhetően döntő részben a más országba történő vándorlás – 14 százalékát teszi ki az összes megfigyelhető változásnak.*

A romániai magyarság korösszetétele is eléggé idős. Az átlagos kor 2002-ben 40,3 évet tett ki. A nagyobb korcsoportokat tekintve a fiatalok (0–19 évesek) aránya 21,7 százalék, a fiatal aktív korúak (20–39 évesek) aránya 28,8 százalék, az idősebb munkavállalási korúak súlya 27,2 százalék, az idős korúak (60+ évesek) aránya 22,3 százalék. (Lásd a 8. és 9. ábrát.)

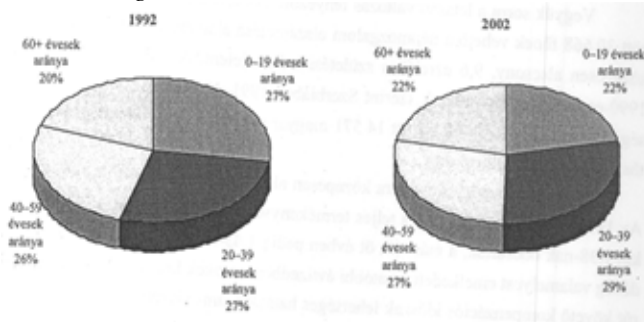
Mindez azt jelenti, hogy a romániai magyarság demográfiai öregedése is jelentős. Az ún. öregedési index (az idősek és a fiatalok aránya) éppen elérte az 1-et, tehát jelenleg éppen annyi a fiatal, mint az idős (az index értéke 1,0).

A fiatalok és az idősek aktív korúakhoz viszonyított aránya (teljes függőségi arány) 0,79, tehát 100 aktív korúra 79 nem aktív korú jut.

Az 1990-es évek folyamán a romániai magyarság *előregedése – a magyarországihoz hasonlóan – ellentmondásosan folytatódott*. Becsléseink alapján az mondható, hogy az átlagos kor 2,5 évvel (!) *emelkedett*. *Nőtt az öregedési index, az idősek aránya, viszont a születések nagyarányú csökkenése a függőségi arány mérséklődését vonta maga után*. Mintha a romániai magyarság is a gyermekvállalás elhalasztásával reagált volna a rendszerváltozás kihívásaira.

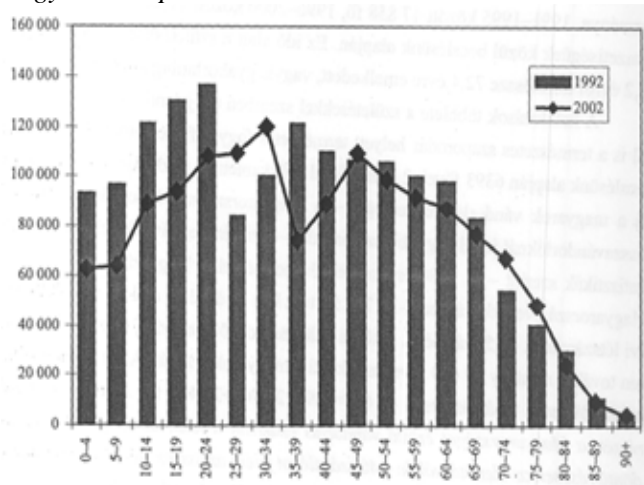
8. ábra

A magyarok kormegoszlása Romániában 1992-ben és 2002-ben

9. ábra

A magyarok korpiramisa Romániában 1992-ben és 2002-ben

A vajdasági magyarság demográfiai helyzete az 1990-es években

A magyar nemzetiségűek száma Szerbiában 1991-ben 343 942 főnek vehető. A 2002. évi népszámlálás 293 299 főt számlált. A magyarok zöme a Vajdaságban található. A két nép-

számlálás között a különbség –50 643 fő, tehát a vajdasági magyarok száma is jelentősen csökkent, 10 év alatt 15 százalékkal.

Vegyük sorra a létszámváltozás tényezőit. Az élveszületések száma 1991 és 2001 között 30 668 főnek vehető a népmozgalom elszámolása alapján. Ez a népességhez viszonyítva közepesen alacsony, 9,6 ezrelékes születési arányt jelent. A születések száma csökkent az 1990-es években. Becslésünk szerint Szerbiában 1991–1995 között 16 097 magyar nemzetiségű gyermek, 1996–2000 között 14 571 magyar nemzetiségű gyermek született, tehát jelentős csökkenés figyelhető meg.

A termékenységi mutatókra közepesen alacsony szint és enyhe *növekedés* a jellemző. Az 1990-es évek első felében a teljes termékenységi arányszám (átlagos gyermekszám) értékét 1,38-nak becsültük, a második öt évben pedig 1,43-nak. Tehát a gyermekvállalási hajlandóság valamelyest emelkedett az utóbbi évtizedben, az okok között ismételtén utalunk a háborút követő kompenzációs időszak lehetséges hatására, ami viszont átmeneti jellegű, a korábbi csökkenési trendet aligha változtatja meg.

A halálozások száma becslésünk szerint az 1991–2000-es időszakban 37 061 fő. A nyers halálozási arány értéke 11,6 ezrelék, kifejezetten alacsony, jellemző a nem túl idős népességre. A halálozások száma *emelkedett* az évtized során, ami a stagnáló halandóság következménye. 1991–1995 között 17 858 fő, 1996–2000 között 19 203 fő halhatott meg a magyar nemzetiségűek közül becslésünk alapján. Ez idő alatt a születéskor várható átlagos élettartam 72,2 évről mindössze 72,4 évre emelkedett, vagyis gyakorlatilag stagnált.

A halálozások többlete a születésekkel szemben azt jelenti, hogy a vajdasági magyaroknál is a természetes szaporodás helyett természetes fogyás figyelhető meg. Az évtized során ez becslésünk alapján 6393 fővel, 2 százalékkal csökkentette a vajdasági magyarok számát. Továbbá a magyarok vándorlási egyenlegét – a Magyarországra vándorlóknak a Magyarországról visszavándorlóknál jóval nagyobb száma miatt – szintén negatívnak vehetjük. A magyarországi statisztikák szerint – az 1990-es évek elején becsléssel is kiegészítve – a vándorlási egyenleg Magyarország vonatkozásában –23 761 főt tesz ki a 10 év alatt, ami a vajdasági magyarság 1991. évi létszámának –7,5 százaléka. A többi változás (külső vándorlás, identitásváltás, egyéb) összesen további mintegy 20 489 fővel csökkenti a magyarok számát. A két népszámlálás közötti létszámcsökkenés tehát összesen $50\ 643 = 6393 + 23\ 761 + 20\ 489$ fő. *A természetes fogyás így kis részét, a Magyarországot érintő vándorlás csaknem a felét, az egyéb változások – vélhetően döntő részben az identitásváltás – 40 százalékot jelent az összes megfigyelhető változásból.*

A vajdasági magyarság korösszetétele is idős. Az átlagos kor 2001-ben 40,3 évet tett ki. A nagyobb korcsoportokat tekintve a fiatalok (0–19 évesek) aránya 22,3 százalék, a fiatal aktív korúak (20–39 évesek) aránya 26,7 százalék, az idősebb munkavállalási korúak súlya 28,1 százalék, az idős korúak (60+ évesek) aránya 22,9 százalék. (Lásd a 10. és 11. ábrát)

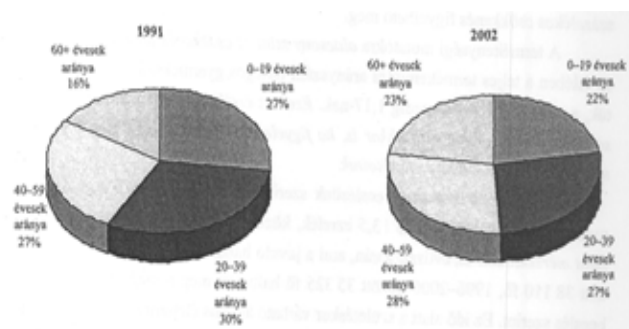
Mindez azt jelenti, hogy a vajdasági magyarság demográfiai öregedése is jelentős. Az öregedési index éppen elérte az 1-et, tehát jelenleg éppen annyi a fiatal, mint az idős (az index értéke 1,0).

A fiatalok és az idősek aktív korúakhoz viszonyított aránya (teljes függőségi arány) 0,82, tehát 100 aktív korúra 82 nem aktív korú jut. Nyilván ez az arány is még sokkal magasabb lenne akkor, ha az aktív korú helyett a ténylegesen foglalkoztatottakat vennénk csak figyelembe.

Az 1990-es folyamán a vajdasági magyarság *előregedése minden téren előrehaladt*. Becsléseink alapján az átlagos kor 4 évvel (!) *emelkedett*. *Nőtt az öregedési index, az idősek aránya, a függőségi arány. Mindez azzal jár együtt, hogy a vajdasági magyarság körében kiéleződnek az eltartási problémák.*

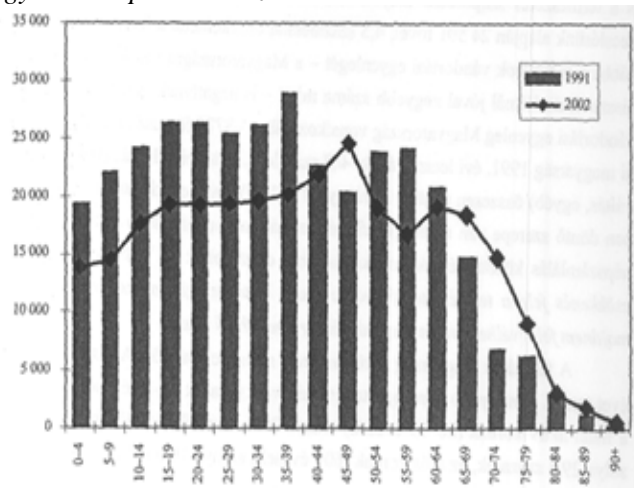
10. ábra

A magyarok kormegoszlása Szerbiában 1991-ben és 2002-ben

11. ábra

A magyarok korpiramisa Szerbiában 1991-ben és 2002-ben

A magyar nemzetiségűek száma Szlovákiában 1991-ben 567 296 főnek vehető. A 2001. évi népszámlálás 520 528 főt számlált. A két népszámlálás között a különbség –46 768 fő, tehát a felvidéki magyarok száma is jelentősen csökkent, 10 év alatt 8 százalékkal.

A létszámváltozás tényezőit tekintve, az élveszületések száma 1991 és 2001 között 48 933 főnek vehető a népmozgalom számbavétele alapján. Ez a népességhez viszonyítva közepesen alacsony, 9,0 ezrelékes születési arányt jelent. A születések száma csökkent az 1990-es években. Becslésünk szerint Szlovákiában 1991–1995 között 26 914 magyar nemzetiségű gyermek, 1996–2000 között 22 019 magyar nemzetiségű gyermek született, tehát 18 százalékos csökkenés figyelhető meg.

A termékenységi mutatókra *alacsony szint és csökkenés* jellemző. Az 1990-es évek első felében a teljes termékenységi arányszám (átlagos gyermekszám) értékét 1,39-nak becsültük, a második öt évben pedig 1,17-nak. *Ezek az értékek a szlovákiai átlagoknál (1,8 és 1,4) sokkal alacsonyabbak, még akkor is, ha figyelembe vesszük, hogy a mutatót csak a magyar nemzetiségű újszülöttekre számítottuk.*

A halálozások száma becslésünk szerint az 1991–2000-es időszakban 73 434 fő. A nyers halálozási arány értéke 13,5 ezrelék, közepesen magas. A halálozások száma *valamelyest mérséklődött* az évtized során, ami a javuló halandóság következménye. 1991–1995 között 38 110 fő, 1996–2000 között 35 325 fő halhatott meg a magyar nemzetiségűek közül a becslés szerint. Ez idő alatt a születéskor várható átlagos élettartam 70 évről tempósan 72 évre emelkedett.

A halálozások többlete a születésekkel szemben azt jelenti, hogy a felvidéki magyaroknál is a természetes szaporodás helyett természetes fogyás figyelhető meg. Az évtized során ez becslésünk alapján 24 501 fővel, 4,5 százalékkal csökkentette a felvidéki magyarok számát. Továbbá a magyarok vándorlási egyenlegét – a Magyarországra vándorlóknak a Magyarországról visszavándorlóknál jóval nagyobb száma miatt – is negatívnak vehetjük. Számításunk szerint a vándorlási egyenleg Magyarország vonatkozásában –3775 főt tesz ki a 10 év alatt, ami a felvidéki magyarság 1991. évi létszámának –0,7 százaléka. A többi változás (külső vándorlás, identitásváltás, egyéb) összesen további mintegy 18 492 (!) fővel csökkentette a magyarok számát. Ebben döntő szerepe van az átlagosnál kétszer-háromszor magasabb fokú asszimilációnak. A két népszámlálás közötti létszámcsökkenés tehát elszámolva: $46\,768 = 24\,501 + 3775 + 18\,492$ fő. *A csökkenés fele a természetes fogyásra (azon belül az igen alacsony gyermekszámra), másik majdnem fele (véltetően) az identitásváltásra vezethető vissza.*

A felvidéki magyarság korösszetétele mérsékelten idős. Az átlagos kor 2001-ben 39,5 évet tett ki. A nagyobb korcsoportokat tekintve a fiatalok (0–19 évesek) aránya 22,1 százalék, a fiatal aktív korúak (20–39 évesek) aránya 29,0 százalék, az idősebb munkavállalási korúak súlya 29,3 százalék, az idős korúak (60+ évesek) aránya 19,6 százalék.

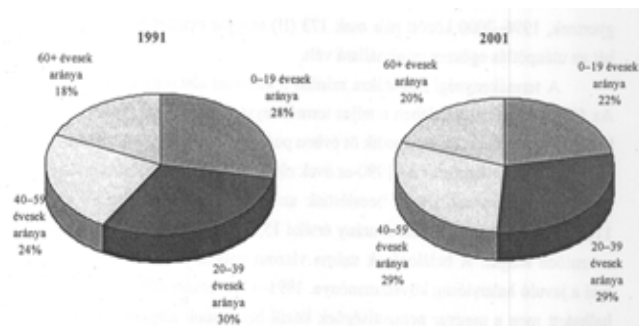
Mindez azt jelenti, hogy a felvidéki magyarság demográfiai öregedése is előrehaladott állapotban van. Az öregedési index (az idősek és a fiatalok aránya) közel került az 1-hez, de jelenleg még több a fiatal, mint az idős (az index értéke 0,9). (Lásd a 12. és 13. ábrát.)

A fiatalok és az idősek aktív korúakhoz viszonyított aránya (teljes függőségi arány) 0,72, tehát 100 aktív korúra 72 nem aktív korú jut.

Az 1990-es évek folyamán a felvidéki magyarság *előregedése minden téren erősödött*. Becsléseink alapján az átlagos kor 2,8 évvel (!) *emelkedett*. *Nőtt az öregedési index, az idősek aránya, csökkent viszont a függőségi arány. Ez utóbbiban a felvidéki magyarság alacsony és csökkenő születésszámai játsszák a döntő szerepet.*

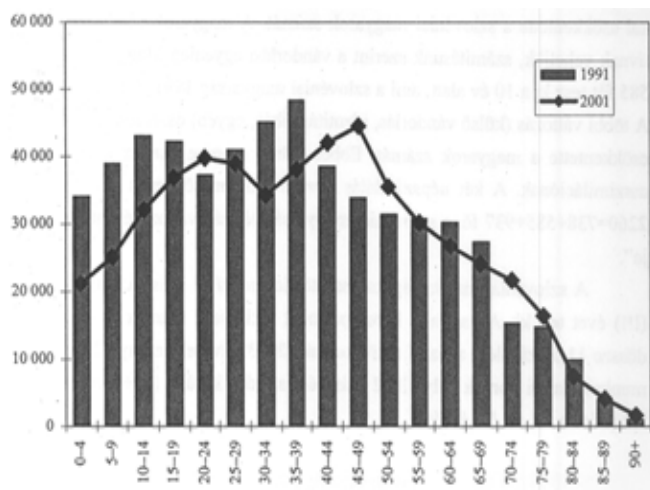
12. ábra

A magyarok kormegoszlása Szlovákiában 1991-ben és 2001-ben

13. ábra

A magyarok korpiramisa Szlovákiában 1991-ben és 2001-ben

A szlovéniai magyarság demográfiai helyzete az 1990-es években

A vizsgált országok közül Szlovéniában él a legkisebb létszámú magyar nemzetiségű népesség. Számuk Szlovéniában 1991-ben 8503 főnek vehető. A 2002. évi népszámlálás 6243 főt számlált. A két népszámlálás között a különbség tehát –2260 fő, vagyis a szlovéniai magyarok száma ismét igen jelentősen csökkent, 10 év alatt 27 százalékkal.

Milyen tényezők okozták ezt a nagymértékű csökkenést? Mindenekelőtt az alacsony születésszámok. Az élveszületések száma 1991 és 2001 között mindössze 431 főnek vehető a népmozgalmi elszámolás alapján. Ez a népességhez viszonyítva *rendkívül* alacsony, 5,8 ezrelékes születési arányt jelent! A születések száma ráadásul még tovább csökkent az 1990-es években. Becslésünk szerint Szlovéniában 1991–1995 között 258 (!) magyar nemzetiségű gyermek, 1996–2000 között már csak 173 (!) magyar nemzetiségű gyermek születhetett, tehát az utánpótlás egészen minimálissá vált.

A termékenységi mutatókra szintén a *kirívóan* alacsony szint és *csökkenés* jellemző. Az 1990-es évek első felében a teljes termékenységi arányszám (átlagos gyermekszám) értékét 0,96-nak becsültük, a második öt évben pedig 0,87-nak. Ilyen alacsony értékek csak a volt NDK területét jellemezték az 1990-es évek elején, azonban mindössze néhány éven keresztül.

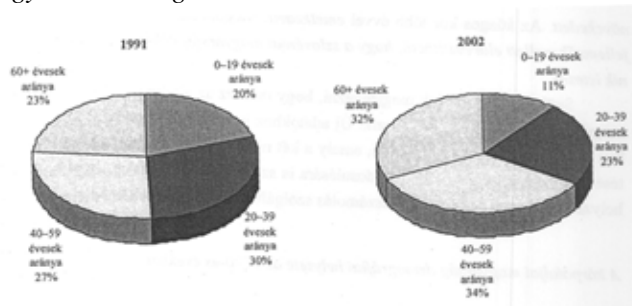
A halálozások száma becslésünk szerint az 1991–2000-es időszakban ugyanakkor 1169 fő. Így a nyers halálozási arány értéke 15,9 ezrelék, a születési arányhoz képest bizony rettentően magas. A halálozások száma viszont valamelyest *mérséklődött* az évtized során, ami a javuló halandóság következménye. 1991–1995 között 605 fő, 1996–2000 között 564 fő halhatott meg a magyar nemzetiségűek közül becslésünk alapján. Ez idő alatt a születéskor várható átlagos élettartam 73,7 évről jelentősen, 75,5 évre emelkedett.

A természetes fogyás az 1990-es években becslésünk alapján 738 fővel, 10 százalékkal csökkentette a szlovéniai magyarok számát. A magyarok vándorlási egyenlegét is negatívnak vehetjük, számításunk szerint a vándorlási egyenleg Magyarország vonatkozásában –585 főt tesz ki a 10 év alatt, ami a szlovéniai magyarság 1991. évi létszámának 7,9 százaléka. A többi változás (külső vándorlás, identitásváltás, egyéb) összesen további mintegy 937 fővel csökkentette a magyarok számát. Ebben döntő szerepe van az átlagosnál magasabb fokú asszimilációnak. A két népszámlálás közötti létszámcsökkenés elszámolása tehát összesen $2260=738+585+937$ fő, a szlovéniai magyarság létszámváltozását már minden tényező „sújtja”.

A szlovéniai magyarság korösszetétele *rendkívül* idős. Az átlagos kor 2001-ben 48,0 (!!!) évet tett ki. A nagyobb korcsoportokat tekintve a fiatalok (0–19 évesek) aránya mindössze 11,5 százalék, a fiatal aktív korúak (20–39 évesek) aránya 22,8 százalék, az idősebb munkavállalási korúak súlya 34,2 százalék, az idős korúak (60+ évesek) aránya 31,6 százalék. (Lásd a 14. és 15. ábrát.)

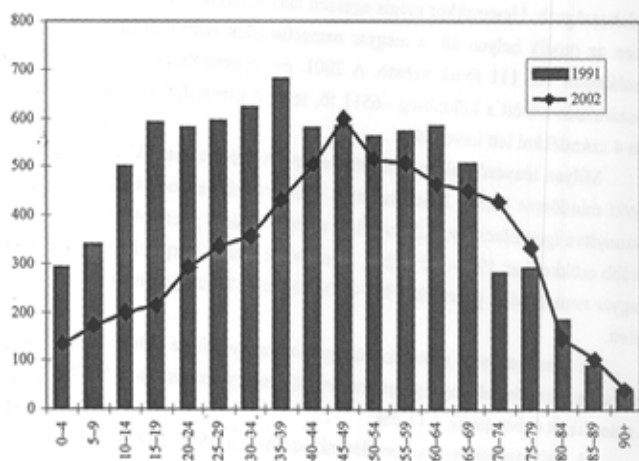
14. ábra

A magyarok kormegoszlása Szlovéniában 1991-ben és 2002-ben

15. ábra

A magyarok korpiramisa Szlovéniában 1991-ben és 2002-ben

Míndez azt jelenti, hogy a szlovéniai magyarság az egyik legelöregedettebb résznépesség. A 40 éven felüliek abszolút többségben vannak a fiatalabbakkal szemben. Az öregedési index (az idősek és a fiatalok aránya) 2,8 (!!!), tehát 100 fiatalra jut 280 idős ember.

A fiatalok és az idősek aktív korúakhoz viszonyított aránya (teljes függőségi arány) viszont még viszonylag alacsony, 0,76, tehát 100 aktív korúra 76 nem aktív korú jut. Csak idő kérdése azonban, hogy a megszűnő utánpótlás mellett az eltartási ráták ne kezdjenek rapid

emelkedésbe! A termékenység és a szülőképes korosztályok ilyen mértékű csökkenése sehol sem jelent gyógyírt eltartási problémákra.

Az 1990-es évek folyamán a szlovéniai magyarság *előregedése rendkívüli mértékben növekedett*. Az átlagos kor több évvel *emelkedett*. Megduplázódott az öregedési index. *Ilyen jellemzők mellett előrevetíthető, hogy a szlovéniai magyarság néhány évtizeden belül megszűnik létezni.*

Szükségesnek tartjuk megjegyezni, hogy mindez az általunk fellelt adatokból és a demográfiai elszámolásból következik. Új adatokhoz juthatunk a szlovéniai statisztikai hivatalban folyó nemzetiségi vizsgálatból, amely a két népszámlálás rekordjainak részletes egyeztetésével a nemzetiségi bevallás módosulására is szolgáltat majd információkat. Ezzel együtt a helyzetkép, amit a demográfiai elszámolás szolgáltat, mindenképpen lehangoló.

A kárpátaljai magyarság demográfiai helyzete az 1990-es években

A kárpátaljai magyarság helyzete annyiban hasonlít a szlovéniai magyarsághoz, hogy a legkisebb arányt képviseli országa népességéből: mindkét résznépesség 0,3 százalékát teszi ki az összlakosságnak. Ugyanakkor mégis egészen más helyzete, mert a magyarságon belül létszámában az ötödik helyen áll: a magyar nemzetiségűek száma Kárpátalján a megelőző népszámláláskor 163 111 főnek vehető. A 2001. évi népszámlálás 156 600 főt számlált. A két népszámlálás között a különbség –6511 fő, tehát a kárpátaljai magyarok száma egy évtized alatt 4 százalékkal lett kevesebb.

Milyen tényezők okozták a csökkenést? Az élveszületések száma a két népszámlálás között mindössze 12 516 főnek vehető a demográfiai elszámolás alapján. Ez a népességhez viszonyítva *igen alacsony*, 7,8 ezrelékes születési arányt jelent. A születések száma ráadásul tovább csökkent az 1990-es években. Becslésünk szerint Kárpátalján 1991–1995 között 6700 magyar nemzetiségű gyermek, 1996–2000 között 5816 magyar nemzetiségű gyermek született.

A termékenységi mutatókra az *igen alacsony* szint a jellemző. Az 1990-es évek első felében a teljes termékenységi arányszám (átlagos gyermekszám) értékét 1,21-nak becsültük, a második öt évben pedig 1,12-nak.

A halálozások száma becslésünk szerint az 1991–2000-es időszakban ugyanakkor 20 890 fő. Így a nyers halálozási arány értéke 13,1 ezrelék, a születési arányhoz képest bizony *igencsak* magas. A halálozások száma ráadásul erősen *emelkedett* az évtized során, az egész Ukrajnát jellemző halandósági krízis vetületeként. 1991–1995 között 9110 fő, 1996–2000 között 11 780 fő halhatott meg a magyar nemzetiségűek közül a népmozgalmi elszámolás szerint. Ez idő alatt a születéskor várható átlagos élettartam 70,8 évről elég jelentősen 68,9 évre *csökkent*.

A halálozások erős többlete a születésekkel szemben azt jelenti, hogy a kárpátaljai magyaroknál is természetes fogyás figyelhető meg. Az évtized során ez becslésünk alapján - 8374 fővel, 5,2 százalékkal csökkentette a kárpátaljai magyarok számát. Továbbá a Magyarországot érintő vándorlási egyenleg is negatív, -4782 fő, a kárpátaljai magyarság 1991. évi létszámának 2,9 százaléka. A többi változás (külső vándorlás, identitás-váltás, egyéb) sem elhanyagolható, 6645 fő, tehát *pozitív*. A két népszámlálás közötti létszámcsökkenés tehát összesen $6511=8374+4782-6645$ fő. *A csökkenésnél jóval magasabb a születési hiány, a Magyarországra vándorlás egyenlege a csökkenés 90 százaléka. Ugyanakkor a csökkenéssel azonos nagyságú létszámtöbblet keletkezett, megítélésünk szerint az identitásváltásból.*

A kárpátaljai magyarság korösszetétele *idős*. Az átlagos kor 2001-ben 41,4 évet tett ki. A nagyobb korcsoportokat tekintve a fiatalok (0–19 évesek) aránya 20,3 százalék, a fiatal aktív korúak (20–39 évesek) aránya 26,9 százalék, az idősebb munkavállalási korúak súlya 28,6 százalék, az idős korúak (60+ évesek) aránya 24,2 százalék. (Lásd a 16. és 17. ábrát.)

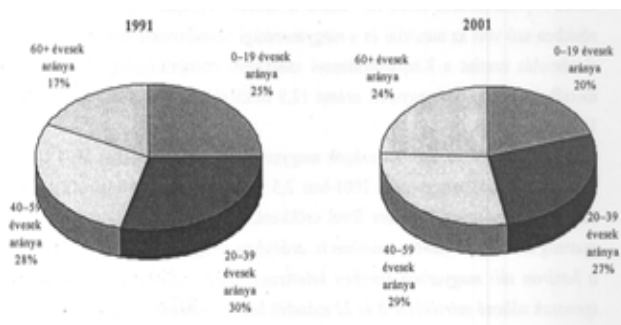
Mindez azt jelenti, hogy a kárpátaljai magyarság öregedése jelentős. Az ún. öregedési index (az idősek és a fiatalok aránya) 1,2, tehát 100 fiatalra jut 120 idős ember.

A fiatalok és az idősek aktív korúakhoz viszonyított aránya (teljes függőségi arány) is már viszonylag magas, értéke 0,8, tehát 100 aktív korúra 80 nem aktív korú jut.

Az 1990-es folyamán a kárpátaljai magyarság *előregedése minden tekintetben előrehaladt*. Becsléseink alapján az átlagos kor közel 4 évvel *emelkedett*. 0,7-ről 1,2-re változott az öregedési index. Emelkedett a függőségi arány is.

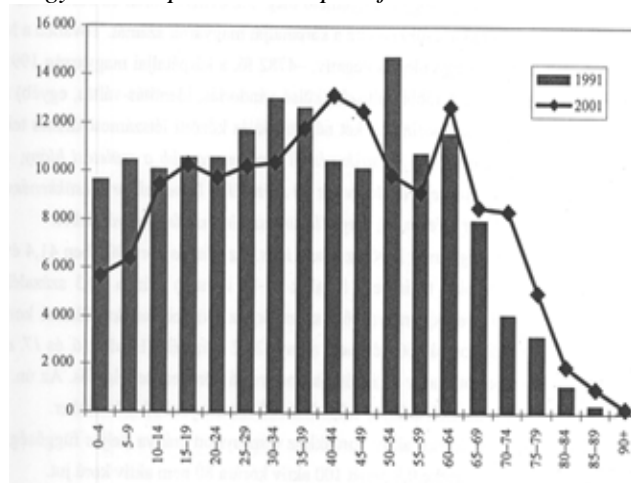
16. ábra

A magyarok kormegoszlása Kárpátalján 1991-ben és 2001-ben

17. ábra

A magyarok korpiramisa Kárpátalján 1991-ben és 2001-ben

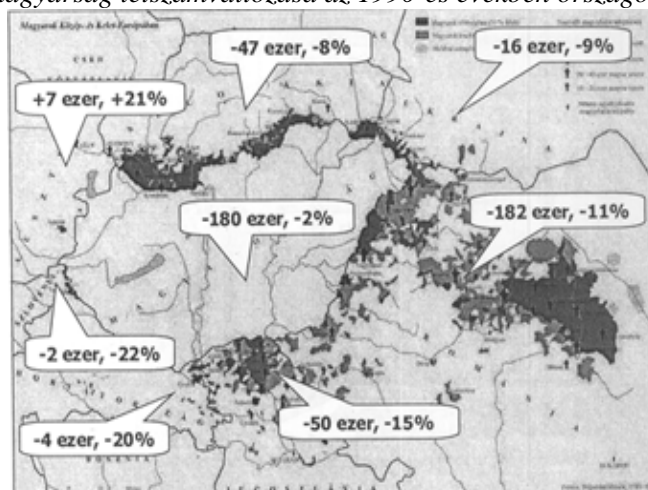
A magyarság a Kárpát-medencében: demográfiai helyzet az 1990-es években

A Kárpát-medencében élő magyar nemzetiségűek száma 1991 körül 12,9 millió fő volt. A közel 13 milliós magyarság száma az 1990-es évek folyamán jelentősen csökkent. A 2001. év körüli népszámlálások során 12,4 millió fő deklarálta magát magyar nemzetiségűnek (Az előzőekben szó volt az ausztriai és a magyarországi számbavételi problémákról). A demográfiai elszámolás szerint a Kárpát-medencei magyarok létszámfogyása 478 179 fő. Röviden azt mondhatjuk, hogy a magyarok száma 12,9 millióról 12,4 millióra, félmillióval csökkent az 1990-es években.

Ha csak a környező országok magyarságát vizsgáljuk, akkor 1991 körül 2,8 millió fő deklarálta magát magyarnak, 2001-ben 2,5 millió fő. A környező országok magyarjainak száma tehát mintegy 300 ezer fővel csökkent. *Ebből adódik, hogy a Kárpát-medencei magyarság létszámcsökkenése számban is, arányban pedig messze a magyarországit felülmúlóan a határon túli magyarság körében keletkezett, ahol – Ausztria kivételével – országonként igencsak változó mértékben, 8 és 22 százalék között csökkent a magukat magyar nemzetiségűeknek vallók létszáma.*

18. ábra

A magyarság létszámváltozása az 1990-es években országonként

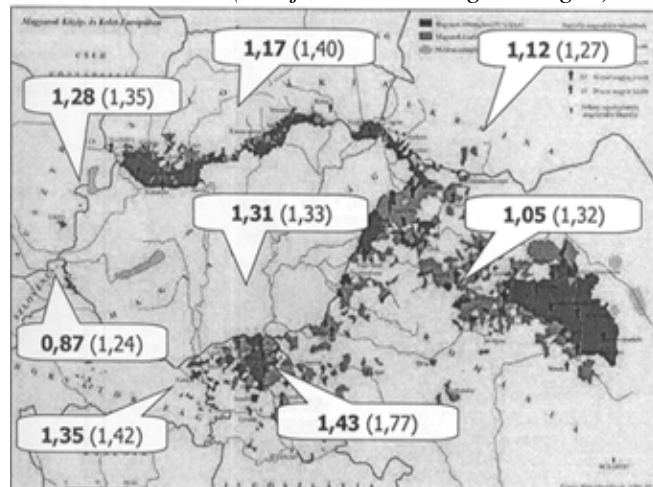
Megjegyzés: A háttérkép Sebők László munkája. Felhasználása a szerző engedélyével történt. Lásd: Sebők László: Térképek és diagrammok a Köztes-Európa térség országairól. Teleki László Intézet Közép-Európa Adatbank. <http://adatbank.telekiintezet.hu/index.php?page=maps&lang=hun&index=htmhmagy&id=l&pid=2>

Vegyük sorra a létszámváltozás „komponenseit”. Az elveszületések száma Kárpát-medencei szinten 1991 és 2001 között 1 263 578 fő lehetett. Az 1,3 millió újszülött a demográfiai elszámolás alapján becsülhető, és a népességhez viszonyítva éppen 10,0 ezrelékes születési arányt jelent, ami nem kirívóan alacsony. Gondot jelent viszont az, hogy a születések száma erőteljesen csökkent az 1990-es években. Becslésünk szerint a Kárpát-medencében 1991–1995 között még 683 697 magyar nemzetiségű gyermek, 1996–2000 között már csak 579 881 magyar nemzetiségű gyermek született, tehát mintegy 15 százalékkal kevesebb. Levonva a magyarországi eseményszámokat, megállapíthatjuk, hogy a környező országokra nézve 228 890 magyar elveszületést vehetünk 1991–2000 között, enyhén csökkenően az első és a második öt évben.

A termékenységi mutatók az európai átlagok alatt vannak és csökkennek Az 1990-es évek első felében a teljes termékenységi arányszám (átlagos gyermekszám) értékét 1,50-nak becsültük, a második öt évben 1,23-nak, ami 82 százalékos mérték. Tehát a gyermekvállalási hajlandóság nagyobb mértékben csökkent, mint a születések száma. *Összevetve a magyarországi átlagos gyermekszámokkal, bizony a határon túli magyarság – a magyarországinál magasabb fertilitású viszonyok között – az anyaországnál alacsonyabb termékenységet mutat.*

19. ábra

A magyar nemzetiségű nők átlagos (magyar) gyermekszáma országonként
1996 és 2000 között (zárójelben az országos átlagok)

Megjegyzés: A háttérkép Sebők László munkája. Felhasználása a szerző engedélyével történt. Lásd: Sebők László: Térképek és diagrammok a Köztes-Európa térség országairól. Teleki László Intézet Közép-Európa Adatbank. <http://adatbank.telekiintezet.hu/index.php?page=maps&lang=hun&index=htrnhmagy&id=1&pid=2>

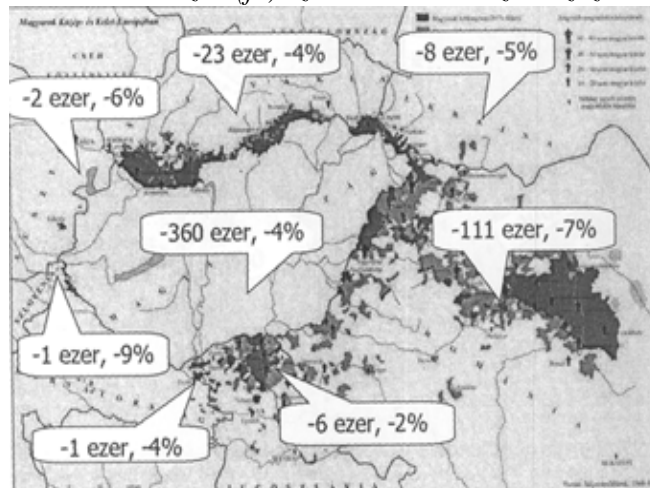
A halálozások száma a becslések szerint az 1991–2000-es időszakban 1 776 979 fő. Az 1,8 milliónyi halálesetből a nyers halálozási arány értéke 14,0 ezrelék, magas. A halálozások száma *alig csökkent* az évtized során, ami az idősödés előrehaladásával lépést alig tartó halandóságjavulás egyenes következménye. 1991–1995 között 905 488 fő, 1996–2000 között 871 491 fő halt meg a magyar nemzetiségűek közül a népmozgalmi elszámolás alapján, alig 4 százalékkal kevesebb. Ez idő alatt a születéskor várható átlagos élettartam 70,1 évről 71,4 évre emelkedett.

Érdekes adatokhoz jutunk, ha a magyarországi magyarság halálozásaitól eltekintünk. Eszerint a halálozások száma 382 688 fő, ami ugyancsak 14 ezrelékes halálozási arányt jelent. Viszont gyakorlatilag stagnál az 1990-es években. *Ez azt jelenti, hogy a magyarországi, közismerten magas halandóság jobban csökkent az 1990-es években, mint a környező országokban (a magyarok körében). Ez, és az ebben megnyilvánuló fejlettségi, fejlődési kondíciók az anyaország javára billentették a mérleget sok tekintetben, talán a migrációs „húzóerők” tekintetében is.*

A halálozások többlete a születésekkel szemben azt jelenti, hogy a Kárpát-medencei magyarok egészére is a természetes fogyás a jellemző.

20. ábra

A magyar nemzetiségű népesség természetes szaporodása országonként 1991 és 2000 között (fő, az 1991 körüli létszám százalékáa)

Megjegyzés: A háttérkép Sebők László munkája. Felhasználása a szerző engedélyével történt. Lásd: Sebők László: Térképek és diagrammok a Köztes-Európa térség országairól. Teleki László Intézet Közép-Európa Adatbank. <http://adatbank.telekiintezet.hu/index.php?page=maps&lang=hun&index=htmhmagy&id=1&pid=2>

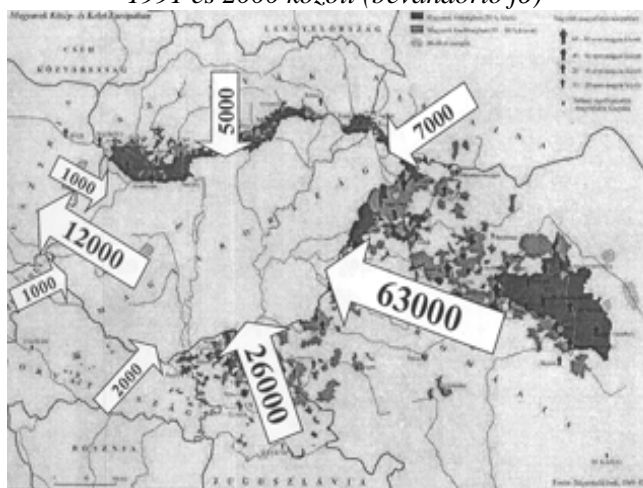
A Kárpát-medencén belüli vándorlások az összmagyarság népességszámában nem játszanak lényeges szerepet. Viszont a többi változás (külső vándorlás, identitásváltás, egyéb) igen: +35 222 főt számolhatunk egyenlegként, a pozitív egyenleg döntően a honi magyarságba történő bevándorlás és asszimiláció következménye. A két népszámlálás közötti létszámváltozás így adódik mínusz félmillió főnek: $-513\,401 + 35\,222 = -478\,179$. Elmondhatjuk tehát, hogy a Kárpát-medencei magyarság létszámváltozását – összevont módon – döntően a természetes népmozgalmi hiány okozta az 1990-es években.

Leszámítva Magyarországot, a kép kissé máshogy alakul. A természetes fogyás 154 ezer fő, ehhez járul még a Magyarország vonatkozásában negatív vándorlási mérleg: 80 ezer fő. Az egyéb változás (más országba történő vándorlás, identitásváltás) 64 ezer főt tesz ki. Az elszámolás most így néz ki: a teljes létszámfogyás $297\,970 = 153\,798 + 79\,862 + 64\,310$ fő. Tehát fele természetes fogyás, negyede-negyede magyarországi elvándorlási többlet, egyéb vál-

tozás (vegyesen vándorlás és nemzetiségi váltás). Lehet azonban, hogy ez utóbbi egyenleg egy részét valójában hozzá kellene adnunk a magyarországi vándorlási egyenleghez.

21. ábra

A magyar nemzetiségű népesség Magyarországra vándorlása országoként
1991 és 2000 között (bevándorló fő)

Megjegyzés: A háttérkép Sebők László munkája. Felhasználása a szerző engedélyével történt. Lásd: Sebők László: Térképek és diagrammok a Köztes-Európa térség országairól. Teleki László Intézet Közép-Európa Adatbank. <http://adatbank.telekiintezet.hu/index.php?page=maps&lang=hun&index=htmhmagy&id=l&pid=2>

A Kárpát-medencei magyarság természetes fogyásának egyik oka, hogy a korösszetétele eléggé idős. Az átlagos kor 2001-ben 39,6 évet tett ki. A nagyobb korcsoportokat tekintve a fiatalok (0–19 évesek) aránya 22,7 százalék, a fiatal aktív korúak (20–39 évesek) aránya 28,4 százalék, az idősebb munkavállalási korúak aránya 28,0 százalék, az idős korúak (60+ évesek) aránya már meghaladta a 20 százalékot (20,9 százalék). (Lásd a 22. és 23. ábrát.)

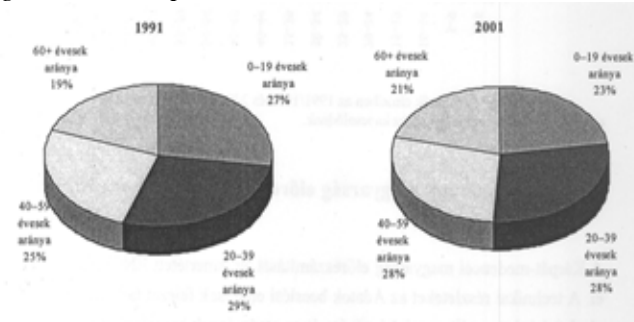
Az öregedési index (az idősek és a fiatalok aránya) 0,9, lassacskán eléri az 1-et, amikor annyi idős ember lesz, mint fiatal. A teljes függőségi arány 0,77, tehát 100 aktív korúra 77 nem aktív korú jut. Az 1990-es évek folyamán a Kárpát-medencei magyarság *előregedése* – a magyarországihoz hasonlóan – *folytatódott*. Becsléseink alapján elmondható, hogy az átlagos kor 2,0 évvel *emelkedett*. *Nőtt* az öregedési index, az idősek aránya, viszont a születések nagyarányú csökkenése a függőségi arány mérséklődését vonta maga után. A *Kárpát-medencei magyarság egésze részére is kedvezőtlenbé váltak az utánpótlás feltételei*.

Még inkább így van ez a környező országok magyarságának esetében. Az átlagos kor 2001-ben 40,3 év, tehát a környező országok magyarsága *idősebb* a hazainál. Ez látszik a nagy korcsoportok arányaiban is: a fiatalok (0–19 évesek) aránya 21,7 százalék, 1,2 százalékponttal *kevesebb*; a fiatal aktív korúak (20–39 évesek) aránya 28,4 százalék, ugyanannyi; az idősebb munkavállalási korúak aránya 27,9 százalék, 0,2 százalékponttal *kevesebb*. Az idős korúak (60+ évesek) aránya meghaladja a 22 százalékot, ami 1,4 százalékponttal *több* a magyarországi arányokhoz viszonyítva.

Az öregedési index (az idősek és a fiatalok aránya) elérte az 1-et, Magyarországon még „csak” 0,9 volt 2001-ben. A teljes függőségi arány 0,78, tehát 100 aktív korúra 78 nem aktív korú jut, szintén valamelyest magasabb. A *Kárpát-medencei határon túli magyarságot az öregedéssel összefüggő problémák nagyobb mértékben érintik, mint Magyarországot, legalábbis a korösszetétel állapota szerint.*

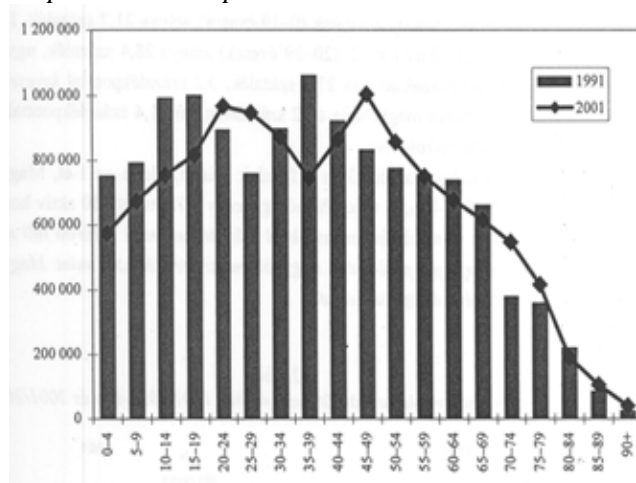
22. ábra

A magyarok kormegoszlása a Kárpát-medencében 1991/1992-ben és 2001/2002-ben

23. ábra

A magyarok korpírámisa a Kárpát-medencében 1991/1992-ben és 2001/2002-ben

Megjegyzés: Az ábrák címeiben az 1991/1992 és 2001/2002 év-jelzésekkel arra utalunk, hogy az adatok országonként más-más időponthoz kapcsolódnak.

A Kárpát-medencei magyarság előreszámítása 2001-ről 2021-re

A Kárpát-medencei magyarság előreszámítását az ismertett ENSZ-modell alapján végeztük el. A technikai részleteket az Adatok becslési eljárások fejezet tartalmazza. Ehelyütt a hipotézisek leírására, a változatok képzésére és az eredmények összefoglalására szorítunk.

Hipotézisek

A Kárpát-medencei magyarság előreszámításai a népesség változását jelentő folyamatokra vonatkozó *hipotézisekre* épülnek. Ezek a következők.

- A. Feltételezés a nők (és férfiak) végső gyermekszámára és annak életkor szerinti megvalósulására (termékenységi hipotézis).
- B. Feltételezés az újszülöttek közül a magyar nemzetiségűek arányára.
- C. Feltételezés a fiú–leány élveszületések arányára.
- D. Feltételezés a férfiak és nők születéskor várható élettartamára és az életkoronkénti továbbélési esélyekre (halandósági hipotézis).

E. Feltételezés a Magyarországról és Magyarországra irányuló vándorlásra, a többi ország esetében a nemzetközi vándorlás egyenlegére férfiak és nők, születési évjárat szerint (nemzetközi vándorlási hipotézis).

F. Feltételezés a nemzetiségváltás arányaira férfiak és nők, születési évjárat szerint (nemzetiségváltási hipotézis).

A hipotézisek három változatban készültek el, úgymint alacsony, közepes és magas feltételezések. Ezek a mostani kidolgozottsági fázisban csak a gyermekszámra és az élettartamra vonatkoznak. Az egyes speciális előreszámítási variánsoknak megfelelően természetesen változnak a migrációs és az etnikai váltási hipotézisek is, de ezek céljellegűek.

A termékenység esetében alacsony, közepes, magas gyermekszám szerinti hipotéziseket dolgoztunk ki. Az alacsony változat szerint az 1996–2000 közötti termékenységi színvonal állandósul. A közepes (reális) változat szerint az átlagos gyermekszám öt évente 0,05-dal emelkedik, vagyis a nők 5 százaléka vállal eggyel több gyermeket. 2021-ig ez azt jelenti, hogy a nők 20 százalékról feltételezzük, hogy eggyel több gyermeke születik, mint 1996–2000 között. Ez a hipotézis összhangban van a magyarországi és az európai előreszámításokban alkalmazott feltevésekkel. A magas hipotézis szerint a teljes termékenység öt évenkénti emelkedése 0,1, így a hipotézis szerint 20 éven belül a nők 40 százaléka fog úgy dönteni, hogy a mostaninál eggyel több gyermeket vállal. (Természetesen ezek naptári szemléletű hipotézisek, a magyarázat ennek fényében értékelendő.)

A halandóság esetében alacsony, közepes, magas élettartamokat vettünk fel. Az alacsony változat szerint az 1996–2000 közötti halandóság állandósul. A közepes (reális) változat azzal számol, hogy a születéskor várható átlagos élettartam a férfiaknál öt évente 1,5 évvel emelkedik, a nőknél 1 évvel. Ez a hipotézis összhangban van a magyarországi és az európai előreszámításokban alkalmazott közepes feltevésekkel. A magas hipotézis viszont az élettartamok jelentős emelkedését célozza. A férfiaknál az emelkedés öt évente 2,5 év, a nőknél 2 év. Eszerint 2020-ra elérhető lenne a Kárpát-medencei magyarság számára a 78 év körüli férfi és a 86 év körüli női élettartam. Nyilván ez feszegeti a lehetőségek határait, de azt sem mondhatjuk, hogy lehetetlen.

Az előreszámítás főváltozataiban a vándorlás és az etnikai váltás hipotézise azonos. A Magyarországra történő bevándorlásnál az 1996–2000 közötti volumeneket állandósítottuk, kivéve Horvátországot, Szerbiát és Szlovéniát, ahol a volumeneket fokozatosan lecsökkentettük a kiindulás érték 1/4-ére. A Magyarországról a Kárpát-medence más országaiba történő vándorlásnál a volumeneket megkétszereztük (Ausztriát kivéve). Az egyéb irányba történő vándorlásoknál az egyenlegeket 50 százalékra csökkentettük, Magyarországot kivéve. Az etnikai váltásnál kiegyenlítőddést vettünk a szomszéd országok körében: 2016–2020 között az identitásváltás arányszáma minden országban egyenlő.

A vándorlás és az identitásváltás hipotézisei forgatókönyv jellegűek. További vizsgálatok nyomán szülehetnek a termékenységgel és a halandósággal „konzisztens” hipotézisek erre a két változási tényezőre. A speciális változatokban természetesen ezek is módosulnak.

A *termékenység* alakulására egész Európában az alacsony szint a jellemző. Mégis a rendszerváltó országokban különösen alacsonnyá vált az 1990-es években a gyermekszám. Ennek három, egymással is összefüggő oka van: a rendszerváltozás sokkhatása, a múlt öröksége, a termékenységi mintaváltás.

A rendszerváltozás sokkhatása abban mutatkozik meg, hogy azok a fiatal generációk, akiket a rendszerváltozás első időszaka a családalapítási időszakban ért, drasztikusan korlátozták gyermekvállalásukat. Nincs még tiszta képünk arról, hogy ez hogyan és mint következett be. A változások gyorsasága volt az a tényező, amely gyakorlatilag kivédhetetlenné tette ezen generációk számára az életük során létrejehető végső gyermekszám jelentős visszaesését. Mindez összekapcsolódik a múlt örökségével. Kézenfekvő magyarázat szerint ezek a generációk az új gazdasági szisztéma követelményeinek megfelelően megkezdték a múltbeli képzettségbeli lemaradás pótlását. Ehhez azonban hosszabb időre volt szükségük, mint a következő generációknak, amelyek már egy jobban kiépült oktatási-képzési-továbbképzési rendszerben találták magukat. Ez a pótlólagos időszükséglet az egyik oka annak, hogy a „rendszerváltó” fiatal generációk igen alacsony gyermekvállalást produkáltak az 1990-es években. Eközben – és ez is az örökség része – a náluk idősebbek már befejezték gyermekvállalásukat. Ugyanis ők a korábbi gyermekvállalási mintában, melyet a magyar származású *John Hajnal* nyomán keleti típusú (korai házassal és korai gyermekvállalással jellemezhető) termékenységi mintának nevezünk, már megszülték tervezett gyermekeiket. A fiatal generációk még nem, az idősebbek már nem vállaltak gyermeket az 1990-es években. Mindez a születésszám és a keresztmetszeti termékenység jelentős visszaeséséhez vezeteti.

Mindebből következik, hogy lényegében három lehetőségünk van az 1990-es években kibontakozott folyamatok továbbvitelére a jövőben:

1. Ha a változásokat kizárólag a családalapítási, gyermekvállalási mintaváltásnak tulajdonítjuk, akkor egyszerűen azt állapíthatnánk meg, hogy a jelenlegi átmeneti időszakban „hiányoznak” a korábban fiatal korban szült gyermekek, azok várhatóan majd a mintaváltás kifizésével (a 2010-es években) megszületnek. *Ebben az esetben arra számíthatnánk, hogy a gyermekszám a jövőben fokozatosan visszaáll a mintaváltás előtt szintre (magas hipotézis, amelyben a gyermekszám 20 év alatt 0,4-del növekszik, tehát a mostani 1,3 körüli átlagszint 1,7 lesz).*
2. Szinte bizonyos azonban, hogy a folyó mintaváltásnak lesz egy olyan következménye is, hogy lerövidül a szülési periódus, s így a korábbiaknál kevesebb gyermek jöhet a világra. *Ezzel egy európai átlagos szintet vetítünk a jövőre (közepes hipotézis, a gyermekszám 20 év alatt 0,2-del emelkedik, 1,5-es gyermekszám).*

3. Nem biztos, hogy csak a mintaváltás játszik szerepet a termékenység csökkenésében, hanem az általános feltételek váltak rosszabbá, vagyis egy tartós szülési kedv csökkenés is elindulhatott. *Ez vezethet egy tartósan igen alacsony termékenység kialakulásához (alacsony hipotézis, változatlan gyermekszám).*

A termékenység tehát *alaptendenciaként* fokozatosan emelkedik, de várhatóan lassan, és hosszabb távon sem éri el, meg sem közelíti a szülőpárok utánpótlásához (az egyszerű reprodukcióhoz) szükséges 2,1-es átlagot.

Ami a *halandóságot* illeti, közvetlenül a rendszerváltozás után, 1995-ig a magyarországi halandósági helyzetet kifejezetten aggasztónak lehetett tekinteni. A férfiak élettartama 1960 óta nem volt olyan alacsony, mint 1994-ben. A középkorú férfiak mortalitása az 1960-as évekhez képest megháromszorozódott. Ez a halandósági krízis nemcsak Magyarországon jelent meg, hanem szinte minden rendszerváltó országban. Okai között megtalálhatjuk a gazdasági válságot, az átmeneti hiányt, a foglalkoztatottság drasztikus visszaesését, az előző rendszerben „szerezett” egészségügyi problémák felszínre kerülését stb.

Egyes országokban már az 1990-es évek elején, máshol, így Magyarországon is az 1990-es évek közepétől, megint más országokban a legutóbbi időben elmozdulást tapasztalhatunk. Csökkennek a halálozásszámok, emelkedésnek indultak az élettartamok. Mindez az általános konszolidációval és nem utolsó sorban az egészségügyi ellátás (elsősorban a gyógyszerellátás!) kétségtelen javulásával is összefügg. A nyugati egészségügyi technológiák, az egészségesebb életmód, a megelőzés fokozatos átvételével megkezdődik a halandóság csökkenése.

Mindez azt jelenti, hogy – ingadozásokon keresztül – nagy valószínűséggel mindenhol ki fog bontakozni egy új halandósági szakasz, amely távlatilag az élettartamok igen jelentős növekedését fogja eredményezni. Ez a jövőre vonatkozó alapfeltételezés. Reálisnak lehet tartani, hogy 2020-ig a férfiak születéskor várható átlagos élettartama 6, a nőké 4 évvel emelkedjen. Ez a közepes feltételezés. Optimista becslés szerint a férfiak élettartamának emelkedése elérhetné a 12, a nőké a 8 évet, ami azt jelentené, hogy az európai rangsor utolsó helyeiről indulva európai átlagos szintű mortalitás alakulna ki a Kárpát-medencei magyarság körében. Ezt tekintjük a *megcélzandó* hipotézisnek.

A pesszimista hipotézis szerint pedig stagnálás lesz, azaz az élettartamok a jelenlegi szinten változatlanok.

A vándorlás és az etnikai váltás egyetlen hipotézissel vesz részt az előreszámításban.

Az előreszámítás fő változatai

Az előreszámítási főváltozatok azok a népesség-előreszámítások, amelyek a Kárpát-medencei magyarság jövőbeni létszámára alsó, felső és középső becslést adnak. A kiszámolt változatok a következők:

1. *Alapváltozat*: közepes termékenység, közepes élettartam, a megadott vándorlási és identitásváltási hipotézisek.
2. *Alacsony változat*: alacsony termékenység, alacsony élettartam, a megadott vándorlási és identitásváltási hipotézisek.
3. *Magas változat*: magas termékenység, magas élettartam, a megadott vándorlási és identitásváltási hipotézisek.

A fenti hipotézisekkel készült előreszámítási variánsok közül az *alapváltozat a legrealisabbnak* tekintett forgatókönyv. A kiegyensúlyozott népességfejlődés szempontjából az *alacsony változat a legkritikusabb* a demográfiai öregedés nagymértékű fokozódásával és az igen jelentős létszámcsökkenéssel. A hosszabb távon erőteljesen hatni akaró, a létszámmegőrzést célul kitűző magyarságpolitikának azonban a *magas változat kereteiben kell gondolkodnia*.

Speciális előreszámítási változatok

A kutatás során célul tűztünk ki olyan előreszámítások, szokásos kifejezéssel demográfiai forgatókönyvek készítését is, amelyek nehezen elképzelhető, de mégsem lehetetlen feltételezésekre épülnek. Ezek összefoglaló jellemzője, hogy a hipotézisek kialakításának fő szempontja a magyarság létszámmegőrzése. Sorra vettük az egyes komponenseket, hogy milyen elmozdulások lennének szükségesek a létszámmegőrzés biztosításához, majd a valamennyi komponensben történő kiegyensúlyozott változások feltételezésével „alkottuk meg” az ún. *fenntartó változatot*. Ez egyben számításaink végső konklúzióját is tükrözi: mit kellene tenni demográfiai téren a Kárpát-medencei magyarság létszámának megőrzéséhez a következő két évtizedben. A következő változatok készültek el:

4. *Létszámfenntartó változat, amit a növekvő gyermekszám biztosít.*
5. *Létszámfenntartó változat, amit a növekvő élettartam biztosít.*
6. *Létszámfenntartó változat, amit az etnikai váltás biztosít.*
7. *Létszámfenntartó változat: termékenység, halandóság, vándorlás és etnikai váltás együtt.*

Az előreszámítási design

A Kárpát-medencei magyarság előreszámítását végző számítógépes programot úgy készítettük el, hogy az egyúttal elemző eszköz is legyen. A szakértők ezzel a programmal különböző direkt és indirekt változatokat tesztelhetnek, az eredmények pedig táblázatokban, ábrákon, térképeken jelennek meg.

A jelenlegi programváltozat Excel alapú, tehát a felhasználó „fülek” segítségével dolgozhat. A hipotézisekben definiálja a feltételezéseket, ezeket közvetlenül megkapja az eredmények között, illetve tallózhatja az 1.–7. előre elkészített – nézetünk szerint legfontosabb - változatok eredményeit. Az „avatott” felhasználó ezen kívül az előreszámítás „rejtjelmeibe” is bepillanthat, amennyiben felfedi a mögöttes füleket és tanulmányozza a program működését. A program szabad felhasználású az érdeklődők számára.

Az előreszámítás fő változatainak eredményei

Az előreszámítás fő változatainak nevezzük az alapváltozatot, az alacsony változatot és a magas változatot.

Mindenekelőtt az alapváltozattal érdemes foglalkozni. Ez az a változat, ami szerintünk a várható jövő átlagát jelenti, miután hipotézisei pontosan azon a kijelölt útvonalon haladnak, amit a különböző – európai és országonkénti– előreszámítások a térségre „kijelölnek”. *Ezért az alapváltozat gondos tanulmányozására van szükség, és ezt követően lehet megfogalmazni azokat a kívánalmakat, amelyek a demográfiai jövővel kapcsolatosak és az alapváltozattól való eltérést, a folyamatok ettől való eltérítésére szóló törekvést igényelnek.* (Lásd az 5. táblázatot.)

Az alapváltozat szerint a Kárpát-medencei magyarság létszámára a zsugorodás és az öregedés lesz a jellemző a következő két évtizedben. A 2001. évi létszám 12,4 millió fő, a 2021. évi szám 11,6 millió fő. Ez azt is jelenti, hogy a vizsgálatot átfogó három évtizedben – 1991-től – több mint 1,3 millió fővel csökken a magyarság száma, mondjuk annyival, amennyi az erdélyi magyarság létszáma. Az idősödés mértékei hasonlóan igen jelentősnek mutatkoznak: miközben tovább csökken a fiatalok aránya, a 60+ évesek súlya fölé kerül a 25 százaléknak, két évtized múlva legalább minden negyedik magyar legalább 60 éves lesz. Az alacsony és a magas változat szerint a magyarság létszáma 10,9 millió és 12,1 millió fő között alakulhat 2021-ben.

Az egyes országok differenciált létszámváltozásokat mutatnak. Megfigyelhető, hogy a kisebb létszámú magyar etnikumoknak *nagyon gyors* lesz a fogyása. A leggyorsabban a szlovéniai magyarság fogy, szinte eltűnik a következő két évtizedben, legalábbis az alapváltozat szerint. Nem sokkal jobb a helyzet a horvátországi magyarságnál sem. Igen jelentősen csökken (arányaiban) a szerbiai (döntően vajdasági) magyarok száma is. De Kárpátalján, Romániában, Szlovákiában is közel 20 százalékos lesz a létszámfogyás 2001-hez képest.

5. táblázat

A Kárpát-medencei magyarság létszámának előrebecslése 1991-ről 2021-re

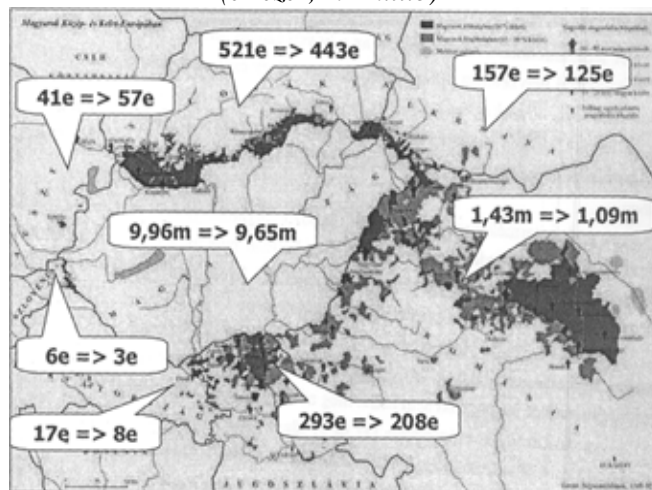
Az előreszámítás Alapváltozata

Termékenység:	Az átlagos gyermekszám az 1996–2000 közötti szintekről indulva ötvenként 0,05-el emelkedik.
Halandóság:	Az élettartam az 1996–2000 közötti szintekről indulva ötvenként a férfiaknál 1,5, a nőknél 1 évvel emelkedik.
Magyarországot érintő vándorlás:	A bevándorlások száma Horvátország, Szerbia és Szlovénia esetében 1/4 részre csökken, máshol az 1996–2000 közötti becsült szinten állandó. A kivándorlások száma Ausztriát kivéve megkétszereződik.
Kárpát-medencén kívüli vándorlás:	A vándorlási egyenleg Magyarországot kivéve 1/2 részre csökken.
Etnikai váltás arányszáma:	Az 1996–2000 közötti becsült szinten állandó, a környező országok arányai ki-egyenlítődnek.

Ország /Év*	1991	1996	2001	2006	2011	2016	2021
Ausztria	33 459	37 151	40 583	44 504	48 592	52 745	56 852
Horvátország	22 355	19 693	16 595	13 584	11 106	9 151	7 785
Magyarország	10 139 571	10 082 135	9 959 362	9 883 394	9 817 683	9 740 210	9 650 505
Románia	1 624 959	1 525 111	1 431 807	1 343 802	1 258 110	1 173 302	1 089 495
Szerbia	343 942	320 166	293 299	265 823	242 365	222 938	208 341
Szlovákia	567 296	544 768	520 528	499 640	480 655	462 022	443 287
Szlovénia	8 503	7 441	6 243	5 215	4 429	3 845	3 463
Ukrajna	163 111	162 003	156 600	150 719	143 475	134 827	124 929
Összesen	12 903 196	12 698 468	12 425 017	12 206 681	12 006 415	11 799 040	11 584 657
Összesen Magyarország nélkül	2 763 625	2 616 333	2 465 655	2 323 287	2 188 732	2 058 830	1 934 152
Összesenbői:							
0-19 éves	3 536 299	3 204 121	2 816 932	2 591 129	2 417 926	2 297 857	2 242 217
20-39 éves	3 613 759	3 534 333	3 531 930	3 596 774	3 487 648	3 228 840	2 849 070
40-59 éves	3 284 733	3 439 554	3 480 057	3 355 089	3 308 632	3 252 922	3 374 035
60-x éves	2 468 405	2 520 460	2 596 098	2 663 689	2 792 209	3 019 421	3 119 335
A népesség százalékában							
0-19 éves	27,4	25,2	22,7	21,2	20,1	19,5	19,4
20-39 éves	28,0	27,8	28,4	29,5	29,0	27,4	24,6
40-59 éves	25,5	27,1	28,0	27,5	27,6	27,6	29,1
60-x éves	19,1	19,8	20,9	21,8	23,3	25,6	26,9
Öregedési index	0,70	0,79	0,92	1,03	1,15	1,31	1,39
Átlagos kor	39,2	40,1	41,5	42,5	43,4	44,3	45,2
	1991–1995	1996–2000	2001–2005	2006–2010	2011–2015	2016–2020	
Élveszületés	683 697	579 881	594 793	584 643	554 282	517 240	
Halálozás	905 488	871 492	842 817	818 374	798 269	771 030	
Vándorlási és identitás-váltási egyenleg	17 063	18 160	29 688	33 465	36 612	39 407	
Összesített változás	-204 728	-273 451	-218 336	-200 266	-207 375	-214 383	
Átlagos gyermekszám	1,50	1,23	1,29	1,34	1,39	1,43	
Születéskor várható élettartam	70,0	71,4	72,9	74,5	76,0	77,5	

* Románia, Szerbia és Szlovénia esetében 2002. évi kiindulással.

24. ábra
 A magyarok 2001-ről 2021-re előreszámított létszáma országanként
 (e=ezer, m=millió)

Megjegyzés: A háttérkép Sebők László munkája. Felhasználása a szerző engedélyével történt. Lásd: Sebők László: Térképek és diagrammok a Köztes-Európa térség országairól. Teleki László Intézet Közép-Európa Adatbank. <http://adatbank.telekiintezet.hu/index.php?page=maps&lang=hun&index=htmhmagy&id=1&pid=2>

A II. mellékletben közöljük a fő változatok összefoglaló eredményeit. A III. melléklet országankénti eredménytáblázatokat tartalmaz. Az V. mellékletben ábragyűjteményt mutatunk be az előreszámítás eredményeiről.

Létszámmegtartó forgatókönyvek

Mit lehet tenni ilyen demográfiai helyzetben? Miután a népesség öregedése és az országok közötti vándorlási folyamatok eléggé behatárolják a mozgási lehetőségeket, azt mondhatjuk, hogy igen nagy a „tehetlenségi” nyomatéka az alapváltozat szerinti jövő kialakulásának. Ennek ellenére nem szabad lemondani a folyamatok kedvező befolyásolásáról sem. Ezt célozzák speciális előreszámítási változataink.

Négy létszámmegtartó változatot képeztünk. Az első változatban csak a gyermekszám emelkedése biztosítaná a létszám megőrzését Kárpát-medencei szinten. A második

szcenárióban ugyanezt a halandóság javulása eredményezi. A harmadik forgatókönyv az identitásváltással (fordított asszimiláció) operál. Végül a negyedik forgatókönyv „megosztja” a létszámmegőrzés feladatait a gyermekszám emelkedése, az élettartam növelése, a fordított asszimiláció és a Kárpát-medencén kívüli magyarok Magyarországra történő bevándorlása között.

A létszámfenntartó változatokból az a következtetés adódik, hogy a magyarság jelenlegi demográfiai helyzetében *nincs lehetőség arra, hogy csak az egyik vagy a másik komponens erősítésével elérjük a létszámfogyás megállását. Sem a termékenység, sem a halandóság, sem az etnikai váltás önmagában nem elegendő eszköz ehhez. Ugyanis olyan lehetetlennek tűnő követelmények keletkeznének, amelyek reálisan nem jöhetnek szóba a következő két évtizedben.*

A csak a termékenység növelésére alapozó forgatókönyvben a teljes termékenységi arányszámot Kárpát-medencei átlagban 2,28-ra kellene emelni, ami a mai szinthez képest több mint 1,0-es növekedést jelentene. Ez egyenértékű lenne azzal, hogy a magyar nők 100 százaléka eggyel több gyermeket vállaljon, mint jelenleg.

Ha a javuló halandóság eredményezné a létszám megőrzését, akkor a Kárpát-medencei magyarság élethossz-kilátásait 20 év alatt 17 esztendővel kellene növelni, ami csaknem azzal lenne egyenértékű, hogy senki sem halna meg a következő két évtizedben.

Az etnikai váltás arányszáma (az öt év alatti relatív asszimilációs létszámvesztés) jelenleg 0,45%. A létszámmegőrzés feltétele az etnikai váltás területén azt jelentené, hogy ez az arányszám $-16,5\%$ legyen, tehát ötévenként a Kárpát-medencei magyarság egyhatodának megfelelő nagyságú asszimilációs létszámnyereség képződjön (a szomszédos országokban).

Következtetésünk az, hogy a felsorolt tényezők egyenként teljességgel elégtelenek a létszámmegőrzéshez. Ezért dolgoztuk ki a kedvező hatásokat *minden* komponensben érvényesítő *fenntartó* változatot (lásd a 6. táblázatot).

Ebben a változatban a gyermekszám ötévente 0,09-dal emelkedik, tehát a teljes időszakban 0,36-dal az 1996–2000-es időszakhoz képest. Az élettartamok emelkedése is „példás”: 2,2 és 1,7 évnyi emelkedések a férfiaknál és nőknél, tehát a két évtized során 8,8, illetve 6,8 év. Az etnikai váltás és a megnövelt bevándorlás pedig éppen annyit „hoz”, mint amennyit az előbbi két tényező, 400 ezer főt integrál (vissza) a magyarságba, ami ötévenként 6,3%-os asszimilációs nyereséget jelent a környező országokban. A kiegyenlítettebb változásokhoz a Kárpát-medencén belüli vándorlás is jelentős mértékben hozzájárul.

6. táblázat

A Kárpát-medencei magyarság létszámának előrebecslése 1991-ről 2021-re
Létszámfenntartó változat a termékenység, halandóság, vándorlás és nemzetiség-váltás
egyidejű figyelembevételével

Termékenység:	Az átlagos gyermekszám az 1996–2000 közötti szintekről indulva ötvenként 0,9-el emelkedik.
Halandóság:	Az élettartam az 1996–2000 közötti szintekről indulva ötvenként a férfiaknál 2,2, a nőknél 1,7 évvel emelkedik.
Magyarországot érintő vándorlás:	A bevándorlások száma Horvátország, Szerbia és Szlovénia esetében 1/8 részre csökken, máshol 1,2 részre. A kivándorlások száma Ausztriát kivéve megkétszereződik.
Kárpát-medencén kívüli vándorlás	A vándorlási egyenleg mindenhol zérussá válik, kivéve Magyarországot, ahol a Kárpát-medencén kívülről jövő vándorlás 100%-al emelkedik.
Etnikai váltás arányszáma:	Magyarországon állandó, a környező országok kiegyenlített arányai előjelet váltanak és megnőnek (–6,3% a +0,45% helyett).

Ország/Év*	1991	1996	2001	2006	2011	2016	2021
Ausztria	33 459	37 151	40 583	44 656	50 356	57 953	67 805
Horvátország	22 355	19 693	16 595	13 645	11 706	10 686	10 717
Magyarország	10 139 571	10 082 135	9 959 362	9 920 564	9 933 007	9 969 041	10 024
Románia	1 624 959	1 525 111	1 431 807	1 349 293	1 314 951	1 324 675	1 378 544
Szerbia	343 942	320 166	293 299	266 861	252 348	248 991	258 265
Szlovákia	567 296	544 768	520 528	501 518	496 627	503 708	522 907
Szlovénia	8 503	7 441	6 243	5 240	4 567	4 153	4 014
Ukrajna	163 111	162 003	156 600	151 324	149 795	151 753	157 075
Összesen	12 903 196	12 698 468	12 425 017	12 253 101	12 213 357	12 270 960	12 423 857
Összesen Magyarország nélkül	2 763 625	2 616 333	2 465 655	2 332 537	2 280 350	2 301 919	2 399 327
Összesenből							
0-19 éves	3 536 299	3 204 121	2 816 932	2 609 633	2 484 968	2 440 802	2 488 722
20-39 éves	3 613 759	3 534 333	3 531 930	3 598 486	3 527 608	3 333 278	3 033 726
40-59 éves	3 284 733	3 439 554	3 480 057	3 363 042	3 349 181	3 350 204	3 562 646
60-x éves	2 468 405	2 520 460	2 596 098	2 681 940	2 851 600	3 146 676	3 338 763
A népesség százalékában							
0-19 éves	27,4	25,2	22,7	21,3	20,3	19,9	20,0
20-39 éves	28,0	27,8	28,4	29,4	28,9	27,2	24,4
40-59 éves	25,5	27,1	28,0	27,4	27,4	27,3	28,7
60-x éves	19,1	19,8	20,9	21,9	23,3	25,6	26,9
Öregedési index	0,70	0,79	0,92	1,03	1,15	1,29	1,34
Átlagos kor	39,2	40,1	41,5	42,5	43,3	44,1	44,9
Élveszületés		683 697	579 881	612 673	621 691	612 958	599 024
Halálozás		905 488	871 492	814 262	768 018	733 134	695 880
Vándorlási és identitás- váltási egyenleg		17 063	18 160	29 673	106 583	177 779	249 753
Összesített változás		-204 728	-273 451	-171 916	-39 744	57 603	152 897
Átlagos gyermekszám		1,50	1,23	1,32	1,41	1,50	1,58
Születéskor várható élet- tartam		70,0	71,4	73,6	75,9	78,1	80,3

* Románia, Szerbia és Szlovénia esetében 2002. évi kiindulással.

Az országonkénti hatásokat vizsgálva arra hívjuk fel a figyelmet, hogy még ebben az esetben sem történik meg mindenhol a létszámfogyás megállítása. A vajdasági és különösen a romániai magyarság esetében ehhez még az is szükséges, hogy jelentősen mérséklődjön a Magyarországra történő áttelepülés.

Hivatkozások, források

- Cornelia Mureșan: Evoluția demografică a României. Tendințe vechi, schimbări recente, perspective (1870–2030). (A demográfiai átmenet és romániai sajátosságai, 1870–2030.) Cluj University Press, 1999.
- Gyurgyík László: A (cseh-)szlovákiai magyarság lélekszámának és településszerkezetének alakulása (1918–2000). In: Faragó Tamás – Őri Péter (szerk.): Történeti Demográfiai Évkönyv 2001. KSH NKT, Budapest, 2002.
- Hablicsek László: Népeség-előreszámítások, társadalmi-demográfiai előrebecslések. In: Klinger András (szerk.): Demográfia. Budapest, KSH – ELTE ÁJTK Statisztikai és Jogi Informatikai Tan-
szék. 1996
- Hablicsek László: A népességreprodukció alakulása a 20–21. században. KSH NKI Kutatási Jelentések 68. 2001.
- Jelentés az ausztriai magyarság helyzetéről. Határon Túli Magyarok Hivatala.
<http://www.htmh.hu/jelentesek2004/ausztria2004.htm>
- Jelentés a horvátországi magyarság helyzetéről. Határon Túli Magyarok Hivatala.
<http://www.htmh.hu/jelentesek2004/horvat2004.htm>
- Jelentés a romániai magyarság helyzetéről. Határon Túli Magyarok Hivatala.
<http://www.htmh.hu/jelentesek2004/romania2004.htm>
- Jelentés a szlovákiai magyarság helyzetéről. Határon Túli Magyarok Hivatala.
<http://www.htmh.hu/jelentesek2004/szlovakia2004.htm>
- Jelentés a szlovéniai magyarság helyzetéről. Határon Túli Magyarok Hivatala.
<http://www.htmh.hu/jelentesek2004/szlovenia2004.htm>
- Jelentés az ukrainai magyarság helyzetéről. Határon Túli Magyarok Hivatala.
<http://www.htmh.hu/jelentesek2004/ukraina2004.htm>
- Jelentés a vajdasági magyarság helyzetéről. Határon Túli Magyarok Hivatala.
<http://www.htmh.hu/jelentesek2004/vajdasag2004.htm>
- Sebők László: Térképek és diagrammok a Köztes-Európa térség országairól. Teleki László Intézet
Közép-Európa Adatbank, <http://adatbank.telekiintezet.hu/>
- Szarka László: A kisebbségi magyar közösségek fejlődési feltételei Trianon után. In: Faragó Tamás
Őri Péter (szerk.): Történeti Demográfiai Évkönyv 2001. KSH NKI, Budapest, 2002.
- Tóth Pál Péter – Valkovics Emil: Népesedési helyzetünk. KSH NKI Kutatási Jelentések 72. sz. 2003.
- Tóth Pál Péter: A nemzetközi vándormozgalom szerepe a népességfejlődésben. In: Faragó Tamás
Őri Péter (szerk.): Történeti Demográfiai Évkönyv 2001. KSH NKI, Budapest, 2002.

- Varga E. Árpád: Vasile Ghețău előrszámítása Románia nemzetiségeiről (1992–2025). Hitel, XIII. évf. 2000. 7. sz.
- Varga E. Árpád: A romániai magyarság népességcsökkenésének okairól. Néhány demográfiai szempont a 2002. évi népszámlálás előzetes közleményének értékeléséhez. Magyar Kisebbség. Új s. VIII, 2002. 4.
- Veres Valér: Az erdélyi magyarok és a románok közösségi identitása a társadalmi struktúra tükrében. Szociológiai Szemle. 2000. 4.
- Veres Valér: A romániai magyarság létszámcsökkenésének okai a XX. század utolsó negyedében. Korunk, 2002. 2. szám.
- www.nepszamlalas.hu. A 2001. évi (és korábbi) magyarországi népszámlálások eredményeit tartalmazó internetes adatbázis.